KISWAHILI PP 2 KEY LIGHT MOCK

2023 KCSE EYE SIGHT

TOPLIGHT PUBLISHERS KENYA PANEL WORK

CONTACT US 0729125181

0729125181

abrahammariera@gmail.com

FOR MARKING SCHEME AND MORE CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

Jina: ____Nambari ya Mtahiniwa: _________________

Shule: ____index___________________________

Tarehe: ___________________sahihi_________________lengo______________________________

102/2
KISWAHILI
Karatasi ya 2 **series 1 2023 mock**
LUGHA
Muda: saa 2

HATI YA KUITIMU KISOMO CHA SEKONDARI KENYA

Maagizo

i. Andika jina lako na Nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
ii. Weka sahihi yako kisha tarehe ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa
iii. Jibu maswali yote.
iv. Majibu yaandikwe katika nafasi zilizoachwa wazi katika kijitabu hiki cha maswali

Kwa Matumizi ya Mtahini Pekee

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA	**80**	

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

1. **UFAHAMU: (Alama 15)**

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

KUKITHIRI kwa visa vya utoaji wa hongo kwa wapiga kura walioshiriki chaguzi ndogo zilizofanyika Jumatatu katika eneobunge la Malindi na Kaunti ya Kericho ni ithibati tosha kuwa ufisadi ume-kita mizizi nchini.Kadhalika,visa hivyo vilidhihirisha kuwa demokrasia imedidimia na taasisi za kupambana na visa vya ufisadi zimefifia.mwezi uliopita, Wakenya kupitia mitandao ya kijamii walishtumu Rais wa Uganda Yoweri Museveni kutokana na kile walichotaja kuwa matumizi ya mabavu' kuhifadhi kiti chake baada ya kuwatishia wapinzani wake.

Watumiaji wa mitandao ya kijamii pia walimkosoa Rais Uhuru Kenyatta kumpongeza wenzake wa Uganda huku wakisema aliunga mkono ukandamizaji wa demokrasia,Lakini, visa vya uhongaji wa wapiga kura vilivyoshuhudiwa katika maeneo ya Malindi na Kericho vikitekelezwa na viongozi wa kisiasa hata Wengine wakiwa wa muungano tawala wa Jubilee, ni dhihirisho tosha kuwa Wakenya hawakuwa na sababu ya kushutumu Rais Museveni.

Utumiaji wa mabavu au kununua wapiga kura ili kushinda uchaguzi ni hujuma kwa demokrasia. Baadhi ya wanasiasa pia wameripotiwa wa kuwa Wanatumia fedha zao kusafirisha watu kutoka eneo moja hadi jingine ili wajiandikishe kuwa wapiga kura na wawachague katika uchaguzi ujao. Huu pia ni ukiukaji wa misingi ya demokrasia.

Ununuaji wa wapiga kura unamanisha mabwanyenye ambao wamehusishwa na sakata mbalimbali za ufisadi ndio nyadhifa mbalimbali za uongozi kwa kuwa wao ndio wana mabunda ya fedha za kuhonga wapiga kura.Viongozi wanaochaguliwa baada ya kuwahonga wapiga kura huwatafanya maendeleo yoyote na badala yake, watakuwa wakihusika na wizi wa rasilimali za umma ili kupata fedha za kuwahonga watu katika uchaguzi unaofuatia. Mabwanyenye hawa wanafanya kila wawezalo kuhakikisha wapiga kura wanaendelea kuzama katika lindi la maskini ili waweze kununuliwa kwa urahisi. Sawa na Esau katika Bibilia tuliyeelezwa kwamba aliuza urithi wake wa kuzaliwa kwa Yakobo kwa kubadilishana na chakula,maskini pia wako tayari kuuza haki yao ya kuchagua kiongozi bora kwa Shilingi mia moja.

Viongozi wanaotoa hongo kwa wapiga kura kwa lengo la kushinda uchaguzi ni ishara kwamba hawana maono wala sera za maendeleo. Badala yake wanang'ang'ania mamlaka ili kujilimbikizia utajiri wala si kusaidia mpiga kura kujiinua kimaisha.

(Taifa leo. Machi 10,2016)

<u>MASWALI</u>

(a). Kwa kurejelea kifungu,visa vya kutoa rushwa kwa wapiga kura vinadhihirisha nini? (Alama 3)

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

(b). Bainisha jinsi nne ambazo viongozi wa kisiasa wanatumia kuendeleza ukiukaji wa misingi ya demokrasia. (Alama 4)

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

c). Fafanua athari za uozo unaorejelewa katika taarifa kwa

(i). Viongozi. (alama 2)

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

(ii). Raia (Alamama 2)

……………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………..

(d). Thibitisha kuwa nyani haoni ngokoye katika muktadha wa Makala haya. (Alama.2).

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

(e).Eleza maana ya msamiati ufuatao kama ulivyotumika katika taarifa (Alama 2)

(i). Mitandao ya kijami

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

(ii). Mabwanyeye

…………………………………………………………………………………………….

2. UFUPISHO (ALAMA 15)

Soma taarifa ifuatayo kisha ujibu maswali.

Tunapinga na kulaani vikali visa vya ugaidi vinavyoendelea kutetemesha usalama wa wananchi. Hivi ni vitendo vya kinyama vinavyotekelezwa na watu waliokosa ubinadamu na utu kabisa . Inakera mno kwa vitendo vya kigaidi. Inagadhabisha kuona Wakenya wasio na makosa

wakiteswa na kuuwawa kinyama bila huruma na watu wasio na utu. Hatuogopi wala hatuna fedheha kwamba magaidi hawa wameelaaniwa na siku zao zimehesabiwa hapa duniani, damu ya mwananchi asiye na makosa katu watailipia. Napinga vikali pale magaidi hawa wanapohusisha vitendo hivi kuwa vita vya kidini, vita hivi si vya kidini kwani hakuna dini yoyote iliyo na Imani ya kumwua kinyama binadamu asiye na makosa.

Kando na tishio la ugaidi, Wakenya pia wanakabiliwa na hatari za ujambazi,manaji,unajisi,ubakaji na maovu mengine. Katika juhudi za kudumisha usalama, polisi wana jukumu la kutumia kila mbinu kuhakikisha kuwa haki ya kikatiba ya Wakenya kuhusu kulindwa kwa maisha na mali yao. Lakini cha kusikitisha ni kuwa,mbinu ambazo polisi wamekuwa wakitumia hasa ile ya kufanya misako inayoishia kuwanasa mamia ya raia wasio na habari kuhusu kinachoendelea,inawaongezea Wakenya mateso. Hali hii inawaacha kwennye hatari ya kunaswa na majambazi ama polisi.

Matumizi ya mbinu hii ya misako imeishia kunasa raia wengi wasio na makosa. Wanaponaswa,hurundikwa kwenye seli usiku mzima ama siku kadhaa na hata kama wanaachiliwa huwa tayari wameteseka. Huu ni ukiukaji wa haki za raia. Kadhalika,mbinu hii yanaonekana kama hila ya polisi kutaka kuonyesha wanafanya kazi lakini sio mwafaka kwani wanapokuwa wakiwanasa raia mijini na mitaani,magaidi na majambazi wanaendelea na shughuli zao.

Badala ya kusaka wakora kwa kubahatisha kwenye umati,polisi wanapaswa kubuni njia ambazo zitawapa mwelekeo mwafaka Zaidi kuhusu wahalifu ili waweze kuwafuatilia. Ushirikiano baina yao na majasusi uwepo. Hii itawezesha polisi kupata habari muhimu kuhusu vitisho vya uhalifu. Maafisa wa usalama pia wanaweza kupata habari muhimu kutoka kwa raia.

Maswali

(a). Ni nini maoni wa mwandishi kuhusu suala la ugaidi. **(alama 7 1 utiririko)** maneno 60-70)

Nakala chafu

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

Nakala safi

……

……

……

……

………………………………………………………………………………………………………..

………………………………………………………………………………………………………..

………………………………………………………………………………………………………..

Nakala safi

……

……

………………………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………….………

……………………………………………………………………………………………….………

………………………………………………………………………………………..…………….

……………………………………………………………………………………………….………

(b). Kwa kutumia maneno yasiyozidi 50 fupisha aya mbili za mwisho. **(Alama 6, 1 utiririko)**

Nakala safi

……

……

……

……

………………………………………………………………………………………………………..

………………………………………………………………………………………………………..

………………………………………………………………………………………………………..

Nakala safi

……

……

………………………………………………………………………………………………………..

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

……………………………………………………………………………………………….……

……………………………………………………………………………………….………

……………………………………………………………………………………..…………….

……………………………………………………………………………………………..……

3. MATUMIZI YA LUGHA (Alama 40)

a. Andika sifa zozote mbili za sauti zifuatazo. (alama 2)

(i). /u/

…………………………………………………………………………………………………

(ii). /ch/

…………………………………………………………………………………………………

b). Tenga silabi katika maneno yafuatayo kisha uandike muundo wake. (Alama 2)

i) igwa

……………………………………………………………………………………………..

ii) Oa

…………………………………………………………………………………………

c). Andika upya sentensi kwa kutumia 'O' rejeshi tamati. (alama 2)

Gari lililoanguka si lile unalolizungumzia

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………………

d). Unda nomino kutokana na kivumishi kifuatacho; (Alama 1)

Tepetevu

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………………

(e). Badilisha katika usemi halisi (alama 3)

Afisa wa usalama alisema kuwa wangemsaidia ikiwa angeshirikiana nao

…………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………..

f). Pambanua sentensi ifuatayo kwa kielelezo cha Vishale. (Alama 4)

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

Letu lililopaliliwa limetuletea mazao mengi.

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

g). Ainisha virai vyovyote vitatu (Alama 3)

Mwanafunzi yule mtoro hupenda kutembea katikati ya barabara kila wakati.

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

(h) Tunga sentensi moja kutofautisha vitate vifuatavyo: (Alama 2)

i) Chaka

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

ii). Shaka

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

j). Andika sentensi ifuatayo katika wakati ujao,hali timilifu (alama.2)

Mwanafunzi aliandika insha nzuri

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

k). Andika sentensi hii katika udogo wingi. (alama.2)

Mtoto amefunga mlango wa nyumba yao

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

l). Onyesha matumizi matatu ya alama ya vifungo katika sentensi. (alama.3)

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

m). Eleza maana ya kishazi. (Alama 2)

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………

n). Nyambua vitenzi vifuatavyo kama ulivyoelekezwa (Alama 2)

i). Suka (kauli ya kutendata)

ii). Pa (kauli ya kutendeka)

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………..

o). Onyesha yambwa na chagizo katika sentensi ifuatayo.

Babu alijengewa nyumba kwa mawe na Juma. (Alama 2)

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………..

(p) Andika sentensi ifuatayo upya kwa kufuata maagizo uliyopewa

Mzazi alishangilia matokeo ya mwana. (alama 2)

(Anza Mwana…)

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

q). Eleza maana mbili za sentensi ifuatayo.

Mama alinileteaa Kanga. (alama.2)

……………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………

r). Yakinisha.

Usiponiita sitaandamana nawe (alama.2)

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

s). Ainisha vitenzi katika sentensi ifuatayo.

Mgeni alikuwa amewasili jana. (alama 1)

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

ISIMU JAMII **(Alama 10)**

(a). Wewe ni mfanyabiashara katika soko la Chapakazi,eleza sifa tano za lugha utakayotumia kuwasiliana na wateja pamoja na washiriki wengine siku ya soko. (Alama 10)

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

………

………..

………
………
………

………..

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

102/ 2

Jina…………………………………………………Nambari ya Mtahiniwa……………………

SHULE………………………………………………….INDEX…………………………..

Sahihi ya Mtahiniwa………………… Tarehe……..………..LENGO……………………….

SERIES 2 2023 MOCK

KISWAHILI

Karatasi ya Pili

LUGHA

Muda: Saa 2 ½

Maagizo

a. *Andika jina lako na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*
b. *Weka sahihi yako na tarehe ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*
c. *Jibu maswali yote*
d. *Majibu yote yaandikwe katika nafasi ulizoachiwa katika kijitabu cha maswali.*
e. *Majibu yote lazima yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili*
f. *Karatasi hii ina kurasa 12 zilizopigwa chapa.*
g. **Watahiniwa ni lazima waangalie kama kurasa zote zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.**

Kwa Matumizi Ya Mtahini Pekee:

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
Jumla	80	

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

1. **UFAHAMU**

Soma makala yafuatayo kisha utekeleze maagizo yafuatayo

Utotoni niliamini kwamba kusoma ndiko ufunguo wa kila kitu ulimwenguni kwa jinsi kunavyoonekana kuwatoa watu katika uzuzu, ukata na ugonjwa: na kuweka kwenye maisha bora ya mwangaza wa kujua kusoma na kuandika, utajiri wa kuweza kuvaa hata suti ya vipande vitatu, na kuwa na afya ya kuonekana kwa kitambi. Hizo ni zamani zile ambapo shule ya vidudu haikuwa sharti la mtoto kukubaliwa katika darasa la kwanza. Mtoto angelisha au kusaidia kwa kazi za nyumbani mpaka kufika umri labda wa miaka kumi kisha, kufumba na kufumbua, afisa wa serikali angeonekana akishauriana na mzazi wa mtoto. Matokeo yangekuwa mtoto huyo kuanza safari ndefu ya kila siku, apate asipate chakula.

Mimi kwa upande wangu sikujali maisha pata-nenda shule, kosa – bado – nenda – shule. Sikujali kero za baridi kali wala karaha za vua la asubuhi. Kuanzia utotoni *niliwahusudu* wenzangu waliokuwa wakirauka kiasi cha kufikiriwa kuwa walilala kwa shati na kaptula zao, au kwa blauzi na skati na kaptula zao. Nilipendezwa na yunifomu zao nikatamani na hata kuapa kwamba siku moja nitavaa kama wao na kutembea kwa maringo kama wao. Zaidi nilitamani kufika walikokuwa wakienda na kufanya walivyokuwa wakifanya huko.

Penye nia hapakosi njia. Nia yangu ilidhihirika pale nilipojiunga na darasa la kwanza. Darasa la kwanza lilinisoma kisogo baada ya siku mbili tu. Nalo la pili likanipungia mkono baada ya juma moja. Miaka mitano baadaye nilikutana na kiunzi cha kwanza kwenye mtihani wa kitaifa wa chumba cha saba uliokuwa kifungua mlango wa kuingilia kidato cha kwanza.

Baada ya miaka minne nilikutana na mlango funge mwingine ambapo nilibisha na ukanifungukia kwa *kutia fora* katika mtihani wa kiwango cha elimu ya upili. Katika miaka miwili iliyofuatia nilijiunga na shule maarufu ya kitaifa siku hizo.

Masomo hayakuendelea kuwa mteremko kwangu kwani uchechefu wa karo na masurufu ulimaanisha kuwa siku nyingi nilikuwa nje ya kuta za darasa letu. Hata ivyo *nilijifunga masombo*.Hatimaye nilifunguliwa milango ya kuingia <u>ndaki.</u>

Baada ya kuhitimu kwa shahada ya kimsingi ya uzamili, kisha uzamifu au udaktari falsafa hatimaye, nilifanywa meneja kufikia leo. Hata nikiwa ukubwani bado ninazidi kusoma na kutafiti ili nisiote ukurutu wa akili.

Cheo na madaraka haya ya umeneja yamaanisha kila siku nivae suti kamili na shati nyeupe pe, ambayo shingoni imeambatanishwa na kipande maalumu cha kitambaa kinacholewalewa kifuani. Nijiangaliapo kiooni hujifananisha na mtu ambaye amejitia kitanzi shingoni.

Nina kitambi ambacho labda ni *taashira* ya utajiri. Hata hivyo ingawa mimi si tajiri mwenye sauti kubwa kiuchumi, ninaweza kujivunia elimu yangu iliyoniwezesha kujimudu kidogo maishani. Sasa nina shamba langu mwenyewe, nyumba yangu mwenyewe ambayo imejaa mali yangu mwenyewe. Nina redio yangu mwenyewe, rununu yangu mwenyewe na wanyama wangu mwenyewe.

Lakini mwenzangu ambaye zilimwishia ukingoni katika shule za nasari, hana elimu, pesa wala mahali pa kuzikiwa wakati mpira utakapomwia mwingi.

MASWALI

a) Eleza imani ya mwandishi kuhusu elimu. (alama 3)

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

b) Taja dhiki zilizomkabili mwandishi alipokuwa shuleni (alama 2)

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

c) Onyesha uhusiano uliopo kati ya elimu, kazi na ukwasi kwa mujibu wa habari hii. (alama 3)

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

d) Ukirejelea makala haya, fafanua msemo, 'elimu ni bahari haina kikomo' (alama 3)

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

e) Hatima ya wale ambao hawakupata elimu ni ipi? (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

f. Badala ya maneno yafuatayo mwandishi angetumia msamiati gani? (alama 3)

i. Niliwahusudu………………………………………………………………
ii. Ndaki………………………………………………………………..…
iii. Taashira………………………………………………………………..

2. UFUPISHO

Dhuluma kwa wanawake sio matokeo ya siasa baada ya uhuru, bali ni matokeo ya hali iliyokuwepo tangu enzi za mababu zetu; kabla ya ukoloni. Kubaguliwa na kudhulumiwa kwa wanawake kisiasa kunaoana na kunyonywa kwake kijamii kunakoshuhudiwa siku nenda miaka rudi.

Elimu ya jadi ilimwandaa mwanamke kuwa chombo kitiifu cha mwanamume. Mwanamke aliandaliwa katika unyago na katika mfumo mzima wa malezi kuwa chombo cha kutumikia mwanamume-kumstarehesha, kumfariji, kumlisha na kumzalia watoto. Mwanamke tangu jadi hakuruhusiwa kushiriki katika shughuli za kisiasa na utawala wala hakuna mtu aliyeamini kwamba mwanmke angeweza kushikilia wadhifa wowote wa uongozi.

Demokrasia ya jadi naihusudu sana; ambapo wazee walikaa chini ya mbuyu na kuamua mambo ya jumuiya. Mahakama ya kijiji ilikuwa aghalabu ni ya wazee na na wanaume peke yao. Hakukuwa na mwanamke aliyeshirikishwa, hata kama alikuwa ajuza. Sifa waliyokuwa nayo wanawake ni ile ya usihiri na uganga. Mwanamke yeyote ailiyezeeka alidhaniwa kuwa bingwa wa uchawi, ulozi na ushirikina. Kwa hivyo, wanawake ndio waliokuwa washirikina wakubwa, maana fursa ya kupata elimu pana zaidi hawakuwa nayo. Si ajabu kuwa mwanamke alipojitokeza na kusema jambo la busara, alipuuzwa na pengine kutukanwa hadharani.

Kwa bahati nzuri, kumezuka mwamko uliotuingiza katika enzi mpya. Vita vya wanawake vya kujihami na kujiendeleza katika ulimwengu unaotawaliwa na wanaume vimetapakaa kote katika kila sehemu ya dunia. Wanawake wengi wamekiuka misingi na miziz ya utamanduni na kung'oa asasi za kijamii na itikadi ambazo daima zimeendelea kumyanyasa na kumuumbua utu mwanamke tangu jadi. Watetezi wa

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

haki za wanawake zamani walilaumu suala la serikali za mataifa mwaka hadi mwaka. Huku masuala ya wanawake ya kijamii, utu na utamaduni yakishangiliwa kupitishwa, watetezi wameeleza wasiwasi wao ikiwa kupitishwa kwa maazimio kutasaidia kuleta maendeleo ya haraka kwa wanawake kimataifa au katika nchi moja. Fauka ya hayo, baadhi ya wachunguzi wanaonelea kuwa maazimio mengi hayadokezi hatua za kufikiwa haki za wanawake.

Maazimio mengine yanazungumzia juu ya kuondolewa kwa ubaguzi dhidi ya wanawake, kushiriki kwao katika uendelezaji wa amani ya kimataifa na ushirikiano wa kimataifa, majukumu yao katika jamii, mfuko wa Umoja wa Mataifa wa wanawake (Unifem) na kuimarisha hadhi ya wanawake katika sekretariati ya Umoja wa Mataifa miongoni mwa shughuli nyingine katika mkabala huu.

Wanawake wameonyesha vipaji vyao katika nyanja mbalimbali za maisha; siasa, uchumi, utawala na kadhalika. Wanawake wamejikakamua na kudhihirisha kuwa wao pia wana jukumu muhimu la kutekeleza ili kuyaongoza maisha yao naya watu wengi. Wadumishaji wa dhuluma za kijinsia hawana budi kusalimu amri na kuukubali ukweli huu, wapende wasipende. Mtazamo juu ya haki sawa unatokana na kukubaliwa na kuondolewa kwa aina zote za ubaya dhidi ya wanwake wanojitolea mhanga kutetea hadhi yao pamoja naya wanyonge wengine. Wao huonekana kama waasi, wapinga mila na watovu wa utii.

MASWALI

a) Bila kubadilisha maana asilia, fupisha aya tatu za kwanza. (Maneno 45-55) (Alama 6)

Matayarisho

……
……
……
……
……
……
……
……
……

Jibu.

……
……

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

……
……
……
……
……
……
……
……
……

b) Kwa kurejelea aya tatu za mwisho, pambanua hoja muhimu zinazoguziwa na mwandishi. (Maneno 60-65) (Alama 9)

Matayarisho

……
……
……
……
……
……
……
……
……
……
……
……

Jibu

……
……

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

3. <u>MATUMIZI YA LUGHA (Alama 40)</u>

a) Tofautisha Irabu /u/ na /o/ (Alama 2)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

b) Tunga sentensi ili kubaini matumizi ya neno vi<u>baya</u> katika sentensi kama;

kielezi na kivumishi (Alama 2)

kielezi…………………………………………………………………………………………
kivumishi……………………………………………………………………………………......

c) Yakinisha sentensi ifuatayo.

Nisipomwona sitamlipa pesa zake. (Alama 1)

…………………………………………………………………………………………………

d) Tumia kivumishi cha 'a' unganifu katika sentensi ukitumia nomino katika ngeli ya A-WA. (Alama 2)

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

e) Tunga sentensi ili kutofautisha vitenzi vifuatavyo.

i) ni (Alama 1)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

ii) yamekuwa (Alama 1)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

f) Tunga sentensi ili kubaini; (Alama 2)

kivumishi cha idadi jumla

…………………………………………………………………………………………………

kivumishi cha idadi kamili

…………………………………………………………………………………………………

g) Toa maana mbili ya sentensi hii

Nionyeshe vile nitakavyobeba. (Alama 2)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

h) Kanusha sentensi ifuatayo kwa njia mbili .

Wachezaji walikuwa wanafanya mazoezi. (Alama 2)

a…………………………………………………………………………………………………
b…………………………………………………………………………………………………

i) Andika katika usemi wa taarifa.

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

"Tutakwenda kanisani kesho kutwa." Kame alisema. (Alama 2)

……
……
……

j) Changanua sentensi hii kwa kutumia kielezo jedwali. (Alama 4)

"Mshale huu mrefu umevunjika mara mbili

k) Tunga sentensi mbili tofauti ili kudhihirisha matumizi ya 'mshazari' (Alama 2)

……
……
……
……………………………...

l) Unganisha sentensi hii kwa kutumia kirejeshi 'O' Kucha zake ni ndefu. Kucha zimekatwa. (Alama 1)

……
……

m) Eleza matumizi ya 'Ki' katika sentensi

Ukirusha kipira kitapotea (Alama 3)

……
……
……
……

n) Tunga sentensi ukitumia vitenzi vifuatavyo katika kauli zilizoonyeshwa. (Alama 2)

i) La (kutendeshana).

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

ii) Pa (kutendesha).

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

o) Andika neno lenye kiyeyusho. (Alama 2)

…………………………………………………………………………………………………

p) Andika kwa wingi

Mtoto yuyu huyu ndiye aliyeiba nguo yangu. (Alama 1)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

q) Unda sentensi yenye vijenzi vifuatavyo vya kisarufi.

Kiwakilishi + kivumishi + kitenzi + kielezi (Alama 1)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

r) Akifisha sentensi ifuatayo ;

Bw. Juma alimwambia bibi yake nitakutuza ukiendelea kutenda mazuri. (Alama 2)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

s. Tunga sentensi mbili ili kuonyesha tofauti kati ya maneno yafuatayo; (alama 2)

i. kua

…………………………………………………………………………………………………

ii. kuwa

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

……

t. Tunga sentensi moja yenye virai viuatavyo. (alama 2)

RN (nomino, kivumishi kielezi), RT (kitenzi, nomino)

……

……

u. Andika katika udogo. Kitabu cha mtu huyo kimeletwa na mwanafunzi wake. (alama 1)

……

……

4. <u>ISIMU JAMII (ALAMA 10)</u>

a) Ndada, mbona umerara sana na kecho akuna kazi.

i) Mzungumzaji ana tatizo gani? (Alama 2)

……
……
……

ii) Tatizo hili limesababishwa na nini? (Alama 1)

……
……

b) Watu wanapozungumza huenda wakafanya makosa ya sarufi na ya kimatamshi hapa na pale, na hata hutumia msamiati vibaya.

Eleza sababu saba za kufanywa makosa haya (Alama 7)

……
……
……
……
……
……

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

Jina: ……….……………………..………………………………………...… Nambari: ……......…

SHULE………………………………………………………………INDEX……………………

Sahihi: ……………………………Tarehe: …………………LENGO…………………………….

102 /2
Kiswahili – Lugha
Karatasi 2

Muda : saa 2 $\frac{1}{2}$
KIDATO CHA 4

SERIES 3 2023 MOCK

HATI YA KUHITIMU ELIMU YA SEKONDARI

MAAGIZO

a) *Andika jina lako na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*
b) *Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*
c) *Jibu maswali yote.*
d) *Majibu yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.*
e) *Majibu yote yaandikwe katika nafasi ulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.*

KWA MATUMIZI YA MTIHANI PEKEE

SWALI		UPEO	TUZO
1.	UFAHAMU	15	
2.	UFUPISHO	15	
3.	MATUMIZI YA LUGHA	40	
4.	ISIMU JAMII	10	
JUMLA		80	

1. **UFAHAMU (ALAMA 15)**

Soma taarifa ifuatayo kisha ujibu maswali uliyopewa.

Taifa la Kenya limekuwa na tatizo la njaa kwa muda mrefu na hili ni tatizo ambalo hutokea mwaka baada ya mwaka. Kuna sababu kadhaa ambazo zimelifanya tatizo hili likithiri. Wananchi wengi hutegema ukulima kujipatia pato pamoja na chakula. Jambo hili limekuwa shida kubwa kwa vile kilimo hutegemea mvua isiyotabirika. Watabiri wa hali ya hewa huwashauri wakulima wapande mbegu zitakazohimili jua lakini mvua nayo inakuwa nyingi na kuharibu mimea.

Bidhaa za ukulima kama mbegu za kupanda, mbolea, dawa za kunyunyizia na zinginezo, zimekuwa ghali. Kuna sehemu kubwa ya ardhi ambayo ni kame na haiwezi kutumika kwa kilimo. Mazao yanayotolewa shambani hayahifadhiwi vizuri. Mengine yanaharibikia shambani na mengine yanavamiwa na wadudu kiasi kwamba hayawezi kutumika.

Tatizo lingine ni vita vya kikabila. Kabila tofauti zinapopigana, watu huhama na kuacha mashamba ilhali wengine huchoma maghala ya chakula. Wafanyabiashara pamoja na serikali huwanunulia wakulima mazao yao kwa bei ya chini sana mpaka wanakosa shauku ya kuyashughulikia mashamba yao. Siku hizi wakulima hawashughuliki tena kuzuia mmomonyoko wa udongo. Hivyo mvua inaponyesha rotuba yote inachukuliwa. Serikali haina sera mwafaka za **kukabiliana** na njaa. Hii ndiyo sababu sehemu zingine kama Turkana na Marsabit zimekabiliwa na njaa kwa muda mrefu.

Tatizo hili linaweza kutatuliwa ikiwa wakulima wataelimishwa juu ya mbinu bora za ukulima. Pia wakulima waishio katika sehemu ambazo hazina mvua ya kutosha wapewe mbegu ambazo zitahimili kiangazi. Ukulima wa kunyunyuzia mimea maji unafaa kuzingatiwa. Mazao yanayotolewa shambani yahifadhiwe vizuri kwa kuwekwa dawa za kuwaua wadudu.

Sehemu kubwa za ardhi ambazo hazitumiwi zitolewe kwa kilimo. Ni muhimu wakulima

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

waelimishwe kuhusu jinsi ya kuzuia mmomonyoko wa udongo na umuhimu wake. Wakulima wanunuliwe mazao yao kwa bei nafuu ili wajibidiishe katika kazi yao. Serikali inafaa iwe na sera mwafaka ili iweze kutatua tatizo hilo ambalo limekuwa ni **janga** kuu.

MASWALI

1. Eleza mbinu tano zinazoweza kutumiwa kutatua tatizo **kuu** linalozungumziwa. (al 5)

2. Fafanua matatizo mbalimbali yanayolikumba Taifa la Kenya. (al 4)

3. Onyesha ukulima ulivyo uti wa mgongo wa uchumi wa Taifa la Kenya (al 2)

4. Vita vya kikabila husababisha njaa. Dhibitisha kwa mujibu wa kifungu. (al 2)

5. Eleza maana ya maneno haya kama yaliyotumika katika kifungu. (al 2)

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

i) Kukabiliana

ii) Janga

2. **UFUPISHO (ALAMA 15)**

Sawia na inavyotumika katika kukuza uchumi, teknolojia haiwezi kuepukika katika malezi enzi hizi na zijazo. Watalaamu wa malezi dijitali wanasema ingawa wazazi wanafaa kuhakikisha watoto wao wanakingwa na hatari za mtandao, unaweza kutumiwa kukuza talanta zao.

Kulingana na mtaalamu wa malezi, wazazi wanaweza kutumia mitandao ya kijamii kukuza vipawa vya watoto wao huku wakihakikisha usalama wao. Watoto wanaweza kutumia mitandao kuandika blogu au kujifunza kupiga, kutangaza na kuuza picha na video. Wanaweza kunoa vipawa vyao katika michezo pia. Hivyo basi, wazazi wanapaswa kuwahimiza waingie katika mtandao na kuwa wabunifu.

Wataalamu wanasema wazazi wanaowaruhusu watoto wao kuanza kutalii mtandao kwa lengo la kukuza talanta zao huwa wanawapa ufunguo wa ufanisi wa maishani. Mtaalamu mmoja kwa jina Aluoch alieleza kuwa, kukumbatia mtandao ni njia moja ya mtoto wako kuweka rekodi ya ufanisi wake. Iwe ni picha wakipokea zawadi, wakishiriki na kushinda mechi au wakiwa kwenye hafla muhimu kwa maisha yao. Jambo hili linaweza kuwatia moyo kukuza talanta zinazoweza kuwafaa katika maisha yao ya baadaye.

Hata hivyo, wazazi wanafaa kuchunguza na kupitisha chochote watoto wao wanapakia au kuchapisha kwenye mtandao ili wasihatarishe maisha yao na ya familia zao. Ni muhimu kuwa makini ili watoto wasiandike maelezo au kuchapisha chochote kinachoeleza wanakoishi, wanakosemea au wanakoshinda wakicheza. Vitu vinazoweza kuepukwa ni kama sare za shule, picha zinazoonyesha nyumba yako au anwani ya nyumba au chapisho lolote linalotangaza watakakokuwa na wakati watakuwa hapo.

Maswali

a) Fupisha aya tatu za kwanza. (maneno 80-85). (alama 9, moja ya mtiririko)

Matayarisho

……………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
……………………………

Jibu

………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
……………………………

b) Fupisha aya ya nne. (maneno 35-40) (alama 4, moja ya mtiririko)

Matayarisho

………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
…

Jibu

……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
…

3. MATUMIZI YA LUGHA (ALAMA 40)

a). Andika sauti zanye sifa zifuatazo: (al 2)

i) Kipasuo, si ghuna cha ufizi

ii) Kikwamizo, ghuna cha ufizi

iii) Nazali, ghuna ya kaakaagumu

iv) Irabu ya mbele, juu, tandazwa

b) Tunga neno lenye sauti mwambatano ya ufizi. (al 1)

c) Kwa kutoa mifano, eleza tofauti ya silabi wazi na funge. (al 2)

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

d) Andika sentensi ifuatayo katika umoja.
(al 2)

Tukipanda ndizi hizi vyema, vijiji hivi vitakuwa na vyakula vya kutosha.

e) Tunga sentensi yenye muundo ufuatao
(al 2)

KN(W+V) + KT (t+ s)

f) Ainisha viambishi awali na tamati katika neno lifuatalo.
(al 2)

Ulijuaje

g) Onyesha na kutoa mifano, miundo miwili ya nomino katika ngeli ya KI-VI.
(al 2)

h) Yakinisha sentensi hii katika nafasi ya pili.
(al 1)

Wasiposoma kwa bidii hawatapita mtihani.

i) Akifisha sentensi ifuatayo.
(al 3)

tafadhali nipe maji ninywe nina kiu mkimbizi alimwambia

j) Andika sentensi ifuatayo katika hali ya udogo umoja.
(al 1)

Ngoma hizo zao zilipasuliwa na vijana wale.

k) **Tunga sentensi** moja ukitumia vitenzi vifuatavyo katika kauli ya kutendua.
(al 2)

Funga

Chomeka

l) Unda vivumishi kutokana na vitenzi vifuatavyo kisha utunge sentensi ukitumia vivumishi ulivyotunga. (al 2)

h. **Cheka**
Kivumishi……………………………………………………………………………………
………

Sentensi……………………………………………………………………………………
………

i. **Pika**
Kivumishi……………………………………………………………………………………
……….

Sentensi……………………………………………………………………………………
……….

m) Tumia neno **hadi** katika sentensi kama kihusishi cha:
(al 2)

i) wakati

ii) mahali

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

n) Tambua aina za vielezi katika sentensi ifuatayo: (al 2)

Kipusa mrembo sana alitembea kitausi shuleni jana.

o) Huba ni kwa penzi, heshima ni kwa …………………na ruhusa ni kwa …………. (al 1)

p) Tambua aina za vitenzi katika sentensi ifuatayo. (al 2)

Kijana aliyekuwa hapa ndiye mtoto wake.

q) Tambua shamirisho na chagizo katika sentensi ifuatayo. (al 3)

Vijana hawa hulipiwa karo mapema.

r) Changanua sentensi ifuatayo kwa kielelezo cha jedwali. (al 2)

Zawadi nzuri niliyomtunuku mwanawe ilimpa furaha tele.

s) Tunga sentensi mbili ukitumia neno “komaa” kama: (al 2)

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

Kivumishi

Nomino

t) Ainisha virai katika sentensi ifuatayo;
(al 3)

Ndovu amelala kando ya mti.

u) Tunga sentensi moja kudhihirisha maana tofauti za maneno; **Fuma**
(al 1)

4. **ISIMU JAMII (ALAMA 10)**

i) Soma makala yafuatayo kisha ujibu maswali.

Ahabu: Likizo ilikuwa fupi tumerudi kwa vitabu sasa.

Munini: Huu ni wakati wa kipindi cha lala salama, lazima tujikaze.

Ahabu : Usemavyo ni real.

Munini: Bidii ndiyo itakayotuokoa.

Ahabu : Ulimaliza ile assignment. Maze mimi nilishindwa.

Munini: Shsss… ndo huyo mwalimu.

Bw. Juma: Nani hao wanaongea? Nyamazeni! Tumekuja hapa kusoma sio kupiga kelele.

Maswali

f) Tambua sajili inayorejelewa katika kifungu hiki. (alama 1)

g) Fafanua sifa nne za sajili hii kama zilivyojitokeza katika kifungu (alama 4)

ii) Taja nadharia tatu zinazoeleza chimbuko la lugha ya Kiswahili. (alama 3)

iii) Eleza istilahi zifuatazo katika isimu jamii (alama 2)

a) Usanifishaji

b) Lafudhi

102/2 - KISWAHILI - Karatasi ya 2
LUGHA

Muda: - Saa $2\frac{1}{2}$

Jina ……………………………………………………….… Nambari Yako.……………………….

SHULE……………………………………………………….INDEX…………………………….

Sahihi ya Mtahiniwa……………………Tarehe……………………LENGO………………………

SERIES 4 2023 MOCK

Maagizo

a) Andika jina na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
b) Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
c) Jibu maswali **yote**.
d) Majibu yote yaandikwe katika nafasi ulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.
e) Majibu yote **lazima** yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.
f) Usitoe ukurasa wowote kutoka kwenye kijitabu hiki.
g) Karatasi hii ina kurasa 12 zilizopigwa chapa.
h) Watahiniwa ni lazima wahakikishe kwamba kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.

Kwa Matumizi ya Mtahini Pekee

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
Jumla	80	

1. Ufahamu **(Alama 15)**

Soma makala halafu ujibu maswali yanayofuatia.

Leo Mwalimu Bidii amerauka kama ada yake kwa ajili ya kutekeleza wajibu wake kwa wanafunzi wake Shuleni Mwera. Anaelewa barabara kwamba mchapuko wa ghafla wa gonjwa la korona kule Uchina, ulitikisa na kuvuruga dunia nzima katika nyanja zote za maisha ya binadamu. Miongoni mwa nyanja zilizoathiriwa zaidi ni elimu ambayo huongoza nyanja zingine za maisha. Awali, taasisi zote za elimu zilifungwa kama hatua muhimu ya kudhibiti msambao wa uwele huu. Baadaye afueni ilipodhihiri, na ushauri kutolewa na wataalamu wa afya, mataifa mbalimbali yalibuni taratibu za kurejelewa kwa shughuli za masomo katika taasisi zote. Labda marejeleo haya hayakuwa na ugumu kama ilivyokuwa namna ya kufidia na kurejelewa kwa mfumo wa kawaida shuleni. Naam, mwiba uchomeapo ndipo utolewapo na tiba mjarabu ni ile itokayo kwa mwele mwenyewe. Wizara ya elimu nchini iliratibu mihula upya na kuvuruga mazoea. Hii ni hatua iliyowasababishia **bughudha** washikadau wote; sio walimu, wazazi, wauzaji na wanafunzi. Sijui mizani gani iliyotumiwa kupima, lakini watu wengi walihisi kwamba ni walimu waliokumbwa na usumbufu mkubwa zaidi.

Iliwabidi walimu wafarague na kuongeza ubunifu wao ili kukamilisha mitaala ya masomo katika muda mfupi kuliko ule ulioratibiwa na wakuzaji mitaala. Mathalani, vipindi vilianza mapema kuliko kawaida yake na kuendelea hadi kupita saa kumi jioni na kuzima michezo ya baada ya madarasa. Mwalimu Bidii hakuwa na budi ila kujitoma ndani ya kinyang'anyiro hiki kwa vile hakupenda kuachwa nyuma. Hii ndiyo sababu ilimfanya kurauka kila siku. Lakini leo matarajio yake ya kuwahi kipindi cha saa kumi na mbili alfajiri yanaelekea kuyeyuka na kutokomea mithili ya theluji inavyoyeyuka na kugeuka kuwa maji yanayateremka kutoka milimani kufaidi walio mabondeni na kuviacha vileleta vya milima na kiu. Usiku uliopita ilikunya kidindia ungedhani ilikuwa mashindanoni. Barabara iliyotamani kutiwa sakafu tangu nchi ijinyakulie uhuru hadi sasa ikanyonya, ikameza na kutapika maji yakaloa kote. Wajuao chuku ya lugha walisema kilichozaliwa barabarani kilikuwa mama ya tope wala sio tope tu. Tazamo hili lilikejeli ile pikipiki aina ya 'Honda' aliyokuwa ameitumia Mwalimu Bidii kwa miongo miwili u nusu sasa – pikipiki aliyonunua baada ya kuomba mkopo kutoka kwenye chama cha ushirika cha akiba na mikopo baada ya miaka mitatu ya ajira. Ilimchukua miaka mitano kulipia mkopo wake.

Ilikuwa dhahiri tangu aiguse barabara hii kwamba alikuwa anajenga nyumba ya karata. Utelezi wa barabarani uliongezwa na magurudumu yaliyolika meno na kubwagwa chini halikuwa tukio lililokuwa ng'ambo ya utendekaji kamwe. Mara mojamoja ilimbidi Mwalimu Bidii kusalimu amri. Si hoja kwamba hakupiga hatua za maana kupunguza kitalifa cha kilomita kumi baina ya shule na nyumba yake ya kukodisha. Muda huu wote manyunyu ya mvua yalikuwa yanaendelea kudondoka ni kama yalikuwa na kinyongo na mzalendo huyu **aliyejitolea sabili** kuhudumia nchi yake. Alizidi kupambana akihema kama punda aliyebandikwa mzigo uliozidi uwezo wake akijaribu kuelekeza chombo chake **kisiende pewa** topeni. Kwa kweli hakuenda popote heri ule mfano wa simulizi ya Sofokile kumhusu mbingirisha mwamba kuupandisha kwenye mlima ulioteleza. Ingawa alishindwa kuukwea mlima, angaa angerudi nyuma sio kama mwalimu. Mwalimu alisakamwa kabisa; mbele na nyuma hakukuendeka!

Mbele yake kidogo alimwona mtu aliyemjua akiwa amevua viatu na kuvishika mikononi ili alikabili tope barabarani. Huyu alikuwa afisa wa maabara kwenye Zahanati ya Nafuu iliyokuwa karibu na Shule ya Mwera. Muala Mutia alipambana na hali yake bila kutazama nyuma aone dhiki alizokuwa anapitia mwalimu. Aliogopa kuchelewa kupokezwa zamu na mwenzake aliyehudumu usiku huo. Hakupenda nuksani za asubuhi ambazo Kechi angemzulia lau angechelewa hata kwa dakika chache tu. Kechi alikuwa mbali sana na ungwana na wenzake kazini waliepuka kumkorofisha kwani hakuna neno ambalo ulimi wake haungelitaja faraghani na hadharani. **Hakuwa na kaba ya ulimi**. Kama alikuwa na marafiki, achana na wandani, hawakujulikana pale zahanatini. Mutia aliambaa shari ili imwambae. Lakini leo ilikuwa muhali kwani hangeweza kukamilisha umbali wa kilomita tisa kwa miguu katika nusu saa iliyosalia kabla ya muda wa kupokezwa zamu. Na hakika lisilo budi mja muungwana hupatana nalo wala hapingani nalo.

Hatua kadhaa mbele yake alimpata yule mchuuzi anayewasambazia maziwa zahanatini amebwagwa chini na pikipiki yake na mitungi ikafunguka na kurembesha barabara kwa maziwa yaliyokuwamo. Kiplimo, jamaa aliyestawisha kilimo cha ufugaji katika Kijiji cha Kaplel, leo ameambulia hasara. Atarejea nyumbani mikono mitupu. Alisakama pale matopeni hadi Mutia alipomfikia na kuinua pikipiki iliyokuwa imeumbana mguu wake wa kulia asitoke.

"Hawa viongozi wetu wanahujumu maendeleo yetu kabisa! Mbona miaka hii yote barabara hii haijabandikwa lami?" Kiplimo akamaka baada ya kusimama.

Mutia akamkumbusha, "Lakini si ni nyinyi mna mazoea ya kukubali visenti vichache wakati wa uchaguzi ili kuwachagua wanafiki hawa? Kisha kuna wengine ambao husema 'Tunachagua mtu wetu', 'mtu wetu' ambaye sasa hana mwao kuhusu kero tunazopitia! Na wengine kama yule jirani yetu upande wa kusini haendi kupiga kura akidai kuwa kura yake moja haiwezi kuleta tofauti yoyote. Ni janga tumelichuma wakati wa uchaguzi sasa tuvumilie kulila. Wajua tangu kale, mwiba wa kujidunga huambiwi pole."

Mwalimu Bidii naye, baada ya kughairi nia, alikuwa ameegesha 'Honda' yake kando ya kigingi cha ua uliozingira shamba la yule mkwasi ambaye wengi hawakumjua ila walimsikia tu, akawa anamfuata Mutia akitumainia usaidizi wake. Alipowakaribia na kusikia malumbano yao, akatupa nukuu aliyowahi kuisikia kwa mtu asiyemkumbuka, "*Choices have consequences*!" Wale wawili wakaitikia kama ngonjera, "Ni kweli mwalimu!"

Maswali

a) Mikakati ya kukamilisha mitaala ya masomo iliwaathiri washikadau kwa namna mbalimbali. Taja athari **tatu** kwa wanafunzi. (alama 3)

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

…………………………………………………………………………………………………….

b) Orodhesha changamoto **nne** zinazowatanza wahusika katika kutekeleza shughuli zao katika makala haya. (alama 4)

……………………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………………..

c) Thibitisha ukweli wa kauli kwamba 'uamuzi una athari zake' kwa kurejelea matukio **matatu** kuwahusu wananchi kama inavyosimuliwa katika kifungu hiki. (alama 3)

…………………………………………………………………………………………………….

…………………………………………………………………………………………………….

…………………………………………………………………………………………………….

d) Nakili kisawe cha '**bughudha**' kutoka kifunguni. (alama 1)

…………………………………………………………………………………………………….

e) Andika visawe vya nahau zifuatazo: (alama 2)

(i) aliyejitolea sabili ……………………………………………………………………………

(ii) kisiende pewa ………………………………………………………………………………

f) (i) Bila kukanusha, eleza maana ya '**Hakuwa na kaba ya ulimi.'** (alama 1)

……………………………………………………………………………………………………..

g) Andika methali moja inayoasa kuhusu ulimi. (alama 1)

………………………………………………………………………………………………………

2. Ufupisho **(Alama 15)**

Fupisha kifungu hiki kulingana maagizo yanayotolewa mwishoni mwake.

Katika karne ya kumi na tisa bara la Afrika lilivamiwa na nchi za Ulaya kama vile Uingereza, Ufaransa, Ujerumani, Ubelgiji, Italia, Ureno na kadhalika na kutwaliwa. Uingiliaji huu haukuhusu Afrika pekee bali mataifa mengine katika ule ulioitwa ulimwengu usiostaarabika kama India. Kwa mujibu wa wanahistoria, Uingereza ndilo taifa lililojitwalia idadi kubwa ya nchi za ulimwengu chini ya mfumo wa kiutawala ulioitwa ukoloni labda kwa sababu kwamba Uingereza ni taifa lililokuwa limefikia ustawi mkubwa katika Ulaya nzima wakati huo. Bila shaka huu ulikuwa muktadha uliostahili matumizi ya usemi kuwa mwenye nguvu hupishwa na mataifa mengine ya Ulaya hayakuwa na budi ila kuipisha Uingereza ijilimbikizie mataifa ya ulimwengu na kuyaweka chini ya kwapa zake. Jambo lingine lililoiwezesha Uingereza kuyapiku mataifa mengine ya Ulaya katika kujipakulia koloni ulimwenguni ni kwamba Waingereza walitakadamu katika uvumbuzi wa vyombo vya usafiri wa majini na kwa hivyo waliweza kuzuru nchi za ulimwengu kwa wepesi zaidi na katika kipindi kifupi. Licha ya Uingereza kuwa katika nafasi bora ya kutwaa koloni ulimwenguni, mataifa mengine ya Ulaya hayakusubiri kugawiwa bali hayo pia yaling'ang'ania kumega sehemu fulani ya koloni. Huu mng'ang'anio ulikuwa kinyang'anyiro halisi ambacho kilimithilishwa na watu wanaogawana kipande cha mkate au nyama; kila mmoja akijikatia kadiri ya uwezo wake na makali ya kisu chake.

Uvamizi huu ulidhihirika kupitia utwaliwaji wa mamlaka ya kiutawala katika mataifa yaliyoathiriwa na kuwekwa chini ya himaya ya taifa husika kutoka Ulaya. Mtindo huu ulikinzana na tawala asilia za jamii mbalimbali za Kiafrika zilizokuwa na falme zao ambazo zilisambaratishwa baada ya kuangikwa kwa bendera ya taifa husika kutoka Ulaya. Hakukuwa na fursa ya kutathmini namna kila jamii katika kila eneo ilivyoendesha serikali yake chini ya viongozi wao mbalimbali. Usishangae kusikia kwamba Wazungu wengi waliipuuzilia mbali hii mifumo ya kiutawala au hata kudai kwamba wenyeji hawakuwa na mfumo wowote wa kujitawala. Uhasama uliokuwepo baina ya jamii tofauti pamoja na upekee wa mila na tamaduni zao zingine, ni mambo yaliyoangaziwa kwa kurunzi kali zaidi na kupuuza ukweli kwamba Waafrika walikuwa na mifumo mbalimbali ya kujiongoza.

Bara la Afrika lilikatwakatwa katika vipande mbalimbali na kugawiwa mataifa tofautitofauti ya Ulaya. Walibuni mipaka kiholela na kuwatenganisha watu wa jamii moja wakajipata kwenye

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

nchi mbili tofauti. Si ajabu kwamba hata katika visa vya kidhalimu watu wa familia moja walitenganishwa kwa kuwekwa katika nchi mbili tofauti. Aidha, hata watu wa ukoo mmoja walitawanywa kimakusudi na kupelekwa katika maeneo mengine ya kijiografia yaliyoitwa nchi. Kadhalika, hata kuna maboma ambayo yalipigwa mpaka katikati na kumega sehemu moja kuitupa katika nchi tofauti na nyingine. Na kwa kweli asiyekujua hakudhamini. Watu walioathirika na tendo hili la kiholela waliona ugumu mkubwa kutii mipaka ya aina hii na kunao waliokaidi mipaka na kuendelea kutagusana na kutangamana na jamaa zao kokote walikopelekwa.

Tahakiki za wanahistoria hudai kwamba uvamizi wa Wazungu katika bara la Afrika, kwa kiwango cha juu zaidi ulileta na msukumo wa kutaka kunyakua maliasili kochokocho iliyojaa katika maeneo mengi. Madini kama chuma, makaa, shaba, almasi, dhahabu na mengine mengi yalijaa tele na viwanda vilivyokuwa vimestawishwa kutokana na Mageuzi ya Kiwanda ya Karne ya 19 vilihitaji mali ghafi na madini kwa wingi. Afrika illikuwa na hazina ya hiyo mali ghafi na ilifaa kutwaliwa bila pingamizi. Njia ya pekee ya kujihakikishia kuwepo mfululizo kwa bidhaa hii ilikuwa kuziweka nchi hizi chini ya himaya za serikali zao za Ulaya. Sina shaka walielewa msemo kwamba pavumapo palilie nao wageni wavamizi iliwabidi walilie bara lenye maliasili nyingi sana.

Licha ya majilio ya Wazungu barani Afrika kuangaziwa kwa uhasi, ni kweli kwamba kuna mambo mengi mazuri ambayo hayangetokea lau hawangalikuja. Ustawishaji wa miundomsingi, hasa njia, uliwezesha maeneo ya ndani kufikiwa bila bughudha nyingi. Ikumbukwe kwamba njia ya reli ya Kenya – Uganda, iliyojengwa mwanzoni mwa karne ya ishirini ilirahisisha kufanywa kwa shughuli katika maeneo ya ndani ya nchi. Kuna taasisi za matibabu, shule na vyuo vya mafunzo anuai katika taaluma mbalimbali vilivyojengwa na wakoloni. Hata viongozi wa kwanza baada ya nchi hizi kurejeshewa utawala wao, walisomea kwenye taasisi hizi. Mgala muue na haki yake mpe kwani ni stahili yake.

Maswali

a) Kwa maneno kati ya 80 – 90, andika hoja muhimu katika **aya mbili za kwanza**. (alama 8)

Matayarisho

…………………………………………………………………………………………………...

…………………………………………………………………………………………………...

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………….....

Nakala safi

……………………………………………………………………………………………...

……………………………………………………………………………………………...

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………….....

b) Fupisha aya za **tatu, nne** na **tano** ukizingatia athari hasi za ukoloni, kichocheo cha chake na manufaa ya ukoloni barani Afrika. (maneno 50) (alama 6)

Matayarisho

……………………………………………………………………………………………….....

……………………………………………………………………………………………...

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

Nakala safi

………………………………………………………………………………………………...

………………………………………………………………………………………………...

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

3. Matumizi ya Lugha **(Alama 40)**

a) Andika maneno yenye vitamkwa vya sifa zifuatazo: (alama 2)

(i) kikwamizwa sighuna cha kaakaa gumu, irabu ya nyuma juu, kikwamizwa ghuna cha kaakaa laini, irabu ya nyuma juu, kilainisho na irabu ya mbele juu

…………………………………………………………………………………………….

(ii) nazali ya midomoni, irabu ya mbele kati, nazali ya menoni na irabu ya nyuma wastani

..………………………………………………………………………………………….

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

b) Taja sifa zinazoonyesha usawa baina ya kila jozi ya sauti hizi. (alama 1)

(i) /m/ na /w/ ……………………………………………………………………………………

(ii) /t/ na /ch/ ……………………………………………………………………………………

c) Eleza maana **mbili** zilizo katika sentensi: (alama 2)

Usijadili mtihani unaoendelea wakati huu.

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

d) Tumia wingi kuandika sentensi zifuatazo.

(i) Mkulima alilima ucheu ili kujiandaa kwa msimu wa upanzi wa nafaka. (alama 2)

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

(ii) Shauri lake liliniepusha na janga la uwele hatari unaosambaa haraka. (alama 2)

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

e) Onyesha katika sentensi **moja** matumizi **mawili** ya ritifaa (‘) katika lugha. (alama 2)

……………………………………………………………………………………………………

f) Zingatia maagizo katika mabano mwishoni mwa kila sentensi kuziandika upya.

(i) Wangia alipata mafunzo murua chuoni. Wangia ni stadi katika Kifaransa.

(Unganisha ukianzia: Mafunzo…) (alama 2)

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

(ii) Sherehe nyingi zilifanywa ili kuadhimisha ushindi wa Pute. (Tumia vitenzijina badala ya maneno yaliyopigiwa mistari.) (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

(iii) Mari alinunua simutamba mpya kwa shilingi elfu kumi na kumtunza mwanafunzi bora.

(Anza na shamirisho ala.) (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………..

…………………………………………………………………………………………………..

g) Ainisha mofimu katika maneno yafuatayo:

(i) katika (kitenzi) …………………………………………………………………... (alama 1)

(ii) achaguliwaye ……………………………………………………………………… (alama 2)

h) Tunga mfano **mojamoja** wa sentensi kwa kila muundo.

(i) S - KN (Ө)+KT(Ts+T+H+N) (alama 1)

………………………………………………………………………………………………….

(ii) S - KN (W+V)+KT(t+N+V) (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………..

i) Bainisha kiima, kiarifu na chagizo katika sentensi hii. (alama 3)

Mhandisi shupavu atakagua ujenzi wa ghorofa hatua kwa hatua.

…………………………………………………………………………………………………..

j) Eleza matumizi ya kiambishi **-o** katika sentensi ifuatayo: (alama 1)

Waliofanikiwa walifanya makadirio mazuri.

……………………………………………………………………………………………………

k) Tambua kisha ainisha nomino katika sentensi hii: (alama 2)

Mashabiki wengi walipiga vigelegele Kocha Manoa alipotaja kikosi cha wachezaji wake.

…………………………………………………………………………………………………..

…………………………………………………………………………………………………..

l) Vishazi tegemezi vina dhima za kivumishi na kielezi. Tunga sentensi **mojamoja** kuonyesha kila dhima. (alama 2)

(i) kivumishi: ……………………………………………………………………………………..

(ii) kielezi: ………………………………………………………………………………………..

m) Onyesha maana **mbili** za neno '**bunda**' kwa kutungia sentensi **mbili** tofauti. (alama 2)

(i) ………………………………………………………………………………………………

(ii) ………………………………………………………………………………………………

n) Kwa kutumia sentensi **moja**, onyesha miundo **miwili** ya virai husishi. (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………….

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

o) Akifisha.

siku ya kiswahili duniani iliadhimishwa na wengi ilifana (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

p) Jaza mapengo kwa maneno yanayostahili. (alama 1)

Kinza ni kwa pinga na tambua ni kwa …………………………….. ilhali nata ni kwa ……………………………….

r) Onyesha katika sentensi maana ya nahau: '**shika shokoa**'. (alama 1)

………………………………………………………………………………………………..

s) Kasura aligundua kwamba Ogina alikuwa na uwezo mwingi wa kukabili Somo la Hisabati na akaamua kwenda mara kwa mara kupewa ushauri na Ogina hata akaimarika. Taja methali inayoweza kutumiwa kuafiki muktadha wa Karusa. (alama 1)

……………………………………………………………………………………………….

t) Kwa kuzingatia maana, sentensi ifuatayo inaweza kuwa katika **aina mbili**. Zitaje. (alama 1)

Mkiondoka wawiliwawili, mtafika haraka.

(i) ……………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

(ii) ……………………………………………………………………………………………….

4. Isimujamii **(Alama 10)**

a) Eleza sifa **tano** za lugha ambayo wewe kama mnyapara wa kiwanda cha kusaga miwa cha Kimatuni utatumia ukiwahutubia wafanyakazi walio chini yako. (alama 5)

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

b) *Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.* (alama 5)

"Polepole, Mama Mercy! Unajua si kupenda kwangu. Tena si hali itakayodumu milele. Baada ya siku chache tu, tutakuwa tumekamilisha mradi huo wenye dharura. Kisha tutakuwa na muda wa kila kitu. Hili, Mama Mercy, ni kile tunaita *bad coincidence*… nimebanwa na kazi. Unanielewa …?

"Dadii…njaa…sana!"

Fafanua sifa **tano** za lugha inayotumika katika huu muktadha wa familia. (alama 5)

……………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

JINA……………………………..NAMBARI …………..……………………

SHULE ………………………………………………………….………………………......INDEX...................................

TAREHE ………………….……..........SAHIHI..............................LENGO.......................................

102/2
KISWAHILI
KARATASI YA 2
MUDA: SAA 1¾

SERIES 5 2023 MOCK

KIDATO CHA NNE

Cheti cha Kuhitimu Masomo ya Sekondari Kenya. (K.C.S.E)

KISWAHILI
KARATASI YA PILI
102/2
MUDA: SAA 1¾

Maagizo

h) *Andika jina na nambari yako katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.*

i) *Jibu maswali yote.*

j) *Majibu yaandikwe katika nafasiulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.*

k) *Majibu yote lazima yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.*

l) *Watahiniwa ni lazima wahakikishe kwamba kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.*

KWA MATUMIZI YA MITAHINI PEKEE

SWALI	UPEO	ALAMA
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA	80	

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

1. **SEHEMU YA A: HAMU YA HAMO**

Hamo alirauka majogoo kuanza maandalizi ya mapema. Hakutaka kukosa sherehe ya sikukuuu ya Jamhuri kama alivyokuwa amekosa ile ya mashujaa. Siku hiyo alipofika kwenye lango kuu la uga ambako sherehe zilitendeka, askari mmoja mwenye kofia nyekundu, miwani myeusi na bunduki kifuani alimnyoshea kidole na kumwambia, “Kwenda nyumbani kijana . Unafika hapa baada ya rais kuingia kwani wewe ni rais wa Marekani?” swali hilo lilimsumbua kwa siku kadhaa, akawachukia maafisaa wa usalama, na likamtwanga kwa nguvu sana asubuhi ya Jamuhuri. Alimaliza maandalizi na kupiga milundi uwanjani.

“Una kitambulisho?” Hamo aliona ajibu kwa kukitoa na wakati huu afisaa wa usalama alimruhusu aingie bila maswali zaidi. “Huyu amechoka sana. Hata sare yake ya bluu imechujuka jamani!” Hamo alijiambia akiingia uwanjani. Uwanja ulikula watu bila kushiba, kwani kulikuwa na mapengo ya hapa na pale kama kinywa kilichong’oka meno. Bw. Hamo alitafuta nafasi karibu na jukwaa lakini katika sehemu iliyotengwa “wananchi wa kawaida.” Hayo maneno matatu yalikuwa yamemsumbua Hamo akijiuliza mbona wale wengine walijiona wasiokuwa wa kawaida. Hata, hivyo, hakutaka fikra hizo ziboronge hamu yake ya siku.

Basi, bendi ya wanajeshi ilisikika na kiongozi wao akawa na fimbo fulani aliyoizungusha mkononi hapa na pale na wakati mwingine kuirusha juu, akakimbi kuidaka kabla ya kugusa ardhini. Vikosi vitatu vya wanajeshi waliovalia sare za rangi tatu tofauti: nyekundu, bluu na nyeupe viliingia kwa kupendeza. Kila mwanajeshi alikuwa ameishika bunduki yake kwa mkono wa kulia, na kuurusha mkono wa kushoto mbele na nyuma kana kwamba hawakupendezwa na mikono yao, ila mikono hiyo ilirushwa kwa pamoja na kuunda safu nzuri, ungedhani mikono hiyo iliunganishwa na kufungwa. Kiongozi mmoja aliyekuwa na kitara mkononi alisimama katikati na kupaaza sauti kubwa ilyosikika kanakwamba alikuwa na kipaza sauti. Kwa pamoja wanajeshi waliichapa miguu yao chini kwa nguvu kana kwamba wakimuua nyoka na kutulia tuli! Haya yalimshangaza Hamo kwani alisikia ni kama kiongozi alilia “Hooooo ho!

Muda ulizidi kuyoyoma na punde si punde rais aliingia kwenye gari lililompa uwezo wa kuwasalimu wananchi. Bw. Hamo alipiga kelele kama wananchi wengine na rais alipopita karibu naye, Bw. Hamo alimwambia “Nakupenda rais!” Rais alitabasamu na kuangalia upande huo huku akiweka viganja vyake pamoja na kuinua juu, ishara ya kwamba, “tu pamoja” , jambo lililomfurahisha Hamo aliyetabasamu nusura aonyeshe magego yake. Burudani iliendelea pale na wanajeshi wakapendeza kwa vioja na viroja vyao; mara waangalie mbele, mara wapinduke ghafla kama walioumwa na siafu, mara wasukumane mikono na kujipanga vizuri zaidi, mara wawe wawili wawili, waunde ruwaza za kupendeza; haya yote baada ya kilio cha yule kiongozi ambacho Hamo hakusikia kikibadilika pahubwa, kwani kilicheza “Hooooho” na maneno mengine ambayo Hamo aliamini kuwa hayakuwa kwa mojawapo ya lugha alizozielewa.

Kilele cha siku kilikuwa hotuba ndefu ya rais ya Kiingereza na japo Hamo hakung’amua chochote, alihisi kuwa ilikuwa siku iliyofana, na kwa kuwa rais alimjibu salamu zake kwa heshima kubwa, alijiona kuwa shujaa. Muhimu zaidi alikula yamini kuwa mwanajesi, ambaye ama awe Yule wa “hooooooho!” au Yule wa kurusha na kudaka fimbo kabla ifike ardhini.

MASWALI

a) Mbona Hamo aliamka wakati wa majogoo (alama 2)

……

……b) Tofautisha maafisa wawili waliotajwa kwenye kifungu kihulka. (alama 4)

……

……

……

……c) Eleza sifa tatu za rais kulingana na taarifa. (alama 3)

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

……

……

……d) Mbona Homa alikuwa yamini kuwa mwanajesi. (alama 1)

……e) Thibitisha suala la utabaka kwa kurejelea kifungo. (alama 1)

……

f) Toa mfano mmoja wa matumizi ya mbinu ya mbinu ya uhuishaji kutoka kwenye kifungo.

(alama 1)

……

……g) Eleza maana ya maneno haya kulingana na taarifa: (alama 3)

i) uga

……

ii) boronga

……iii) kula yamini

……

2. <u>UFUPISHO</u>

Soma kifungo kifuatacho kisha ujibu maswali yanayofuata.

Mirundiko ya taka pamoja na utaratibu usiofaa wa uzoaji wake ni tisho kubwa kwa siha ya umma pamoja na mazingira . Hii ni kwa kuwa taka huwa ni makaazi ya wadudu na wanyama waharibifu kama nzi, mbu, kombamwiko na panya ambao hueneza magonjwa na kuharibu vitu vyenye dhamani. Maji taka nayo, pamoja na mifuko ya sandarusi huwa mastakimu ya wadudu na virusi vinavyoleta magonjwa mbalimbali.

Mifuko ya sandarusi ina madhara kwa kuwa huziba mitaro ya maji na kuzuia upitaji wa maji. Madhara hutokeza wakati wa mvua za ngarika. Maji haya husababisha mafuriko ambayo huleta hasara ya mali na wakati mwingine ya uhai. Fauka ya haya, mifuko hii huwasakama tumboni wanyama sio wa nyumbani tu, bali wa porini na majini.

Kwa sababu ya hatari zitokanazo na taka, pana haja kutafuta njia na teknolojia ya kwanza kukabiliana na tatizo hili ili kuyatunza mazingira na siha ya umma. Njia mojawapo ya kufanya hivi ni kuelimisha na kuhimiza umma kuwa na uangalifu katika matumizi ya bidhaa na raslimali ili kupunguza uzalishaji wa taka. Matumizi ya bidhaa kwa njia ya ubadhirifu huwa chanzo cha uzalishaji wa taka kwa wingi. Kwa mfano, maji ni raslimali ambayo imeendelea kutumiwa kwa ubadhirifu na hiyo uzalishaji maji taka kwa wingi. Raslimali hii inaweza ikatumiwa kwa njia endelevu. Kwa mfano, badala ya kutumia bafu ya nyumbani kuoga mtu anaweza kutumia maji ya karai.

Watu wengi huchukulia taka kuwa kitu kisicho na manufaa yoyote. Hawajui kuwa kwa kutumia teknolojia endelezi, taka nyingi zinaweza zikageuzwa na kuwa na manufaa mengi. Vijana wadogo sehemu za mashambani wanahitaji pongezi kwa kuwa na utambuzi huu. Wengi, kwa kukosa hela za kununulia mipira ya viwandani, hutumia teknolojia endelezi ambapo taka hugeuzwa na kuwa na manufaa.

Baadhi ya wananchi wenye ubunifu nao wameanzisha miradi ya kuzoa takataka kutoka majumbani mwa watu kwa ada kisha huzipeleka taka hizi kule zitakakobadilishwa ili ziwe na manufaa. Mifuko na mabaki ya sandarusi hupelekwa katika viwanda vinavyotengeneza bidhaa za plastiki kama matangi, mitungi, sapatu na champali. Taka hizi huwa malighafi ya kutengeneza bidhaa nungine.

Taka za chupa na chuma nazo huuzwa katika viwanda vinavyozigeuza kuwa na manufaa tena. Taka za karatasi hutumiwa kutengeneza bidhaa kama vitabu, katoni, shashi za chooni na magazeti.

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

Taka zinaweza pia kugeuzwa kuwa zenye faida kwa kuzitumia kufanyia mboji. Ni muhimu kutambua kuwa si kila aina ya taka inaweza kutumiwa hapa. Taka zinazoweza kufanyiwa mboji ni zile ambazo huoza kwa haraka, kama vile: mabaki ya vyakula mboga na matunda. Kwa sadfa, hizi ndizo taka zinazozalishwa zaidi siku na hasa sehemu za mjini katika maeneo ya biashara kama mikahawa na hospitali. Mtu akiwa na nafasi anaweza kuchimba shimo ambalo atafukia taka ili kutengeneza mbolea. Hii ni njia isiyodhuru mazingira na yenye manufaa kemkem. Kwanza, kugeuza taka ambayo inaweza kuwa hatari na kuifanya iwe yenye manufaa. Kwa hivyo hutatua matatizo ya kiafya yanayoweza kutokana na mirundiko ya taka. Mchanga nao hufaidika kupata virutubishi. Mbolea kama hii inaweza ikatumika kukuzia mboga au maua katia bustani. Maji taka, hasa yanayotumika kuosha vyombo, nayo yanaweza kutumika kunyunyizia mashamba madogo ya mboga au bustani za maua. Maji taka haya yanahitaji kutayarishwa njia mahususi ya kuyaelekeza katika mashamba haya baada ya kutumiwa. Anglalabu watu wengi wana mazoea ya kuchoma taka. Ni kawaida kupata matanuri ya kuchomea taka katika baadhi ya mitaa, shule na hospitali. Badala ya kupoteza moto huu bure bilashi, inawezekana pakawekwa birika kubwa au tangi la chuma ambalo litatuma moto huo kuchemsha maji. Maji haya yanaweza yakatumiwa katika shughuli za nyumbani.

Hata hivyo ni muhimu kukumbuka kuwa kuna baadhi ya taka ambazo ni hatari na huenda zisigeuzwe ili kutumika kwa njia yenye faida. Taka hizi ni kama vile mikebe au vifaa vingine vyenye kubeba sumu au dawa hatari. Ni bora kuvitupa vifaa hivi katika mashimo marefu au vyoo vya mashimo.

Kwa vyovyote vile, si jambo muhali kwa watu popote wanapoishi kulinda siha yao pamoja na kutunza mazingira. Ulinzi na utunzaji huo huhitaji uangalifu mkubwa katika utupaji taka.

a) Fupisha ujumbe wa aya tatu za kwanza kwa maneno 100. (alama 8, 1 utiririko)

Matayarisho

………

………

………

………

………

………

………

………

………

Nakala safi

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………b) Kwa kurejelea

aya ya tano hadi ya tisa, onyesha manufaa ya taka (maneno 80)

(alama 7, 1 utiririko)

Matayarisho

………

………

………

………

………

………

………

………

………

………

………

………………………………

Nakala safi

………

………

………

………

………

………

………

………

………

………

………

………

………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

………

………

………

………

………

3. **MATUMIZI YA LUGHA**

a) Unda maneno yenye muundo wa sauti zifuatazo: (alama 2)

i) King'ong'o cha kaakaa laini, irabu ya nyuma wastani, irabu ya chini kati.

………………………………………………………………………………………………

ii) Kikwamizo hafifu cha koromeo, irabu ya nyuma juu , kiyeyusho cha kaakaa gumu, irabu ya nyuma kati

………………………………………………………………………………………………

b) Andika neno moja lenye silabi za muundo ufuatao. (alama 1)

irabu, konsonantii +konsonanti, irabu+konsonanti, irabu

………………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………………

c) Bainisha matumizi ya 'ki' katika sentensi ifuatayo: (alama 2)

Akiendelea kukichezea, kichuma chake ki motoni.

………………………………………………………………………………………………

d) Unda vitenzi kutokana na nomino zifuatazo (alama 2)

i) hasidi-

………………………………………………………………………………………………

ii) tafakuri-

………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

e) Tunga sentensi yenye mpangilio wa maneno ufuatao: (alama 2)

nomino katika ngeli ya U-zi wingi.

Kivumishi cha pekee

Kitenzi halisi

Kielezi cha kiasi

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

f) Ainisha viambishi: (alama 2)

haujiki

……………………………………………………………………………………………………g) Tumia mzizi –ny- kukamiliisha sentensi hii (alama 1)

Miti ya msitu huo ime ………………………… mvua katika jimbo hili

……………………………………………………………………………………………………

h) Tumia mzizi '-ema' katika sentensi kama: (alama 3)

i) kivumishi

……………………………………………………………………………………………………

ii) kielezi

……………………………………………………………………………………………………

iii) nomino

……………………………………………………………………………………………………

i) Mchezaji alipoona kiyu* aliya gugumia maji

Kando na matumizi haya ya kinyota, taja matumizi mengine mawili ya kiakifishi hiki. (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………j)Tunga sentensi ya swali ukitumia kiwakilishi nafsi ambata nafsi ya pili wingi (alama2)

………………………………………………………………………………………

k) Andika sentensi hii iwe katika usemi wa taarifa

“Nyinyi nyote mkipita nitawanunulia mikate miwili kesho jioni, mwalimu alituambia. (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………

l) Andika kinyume cha sentensi hii:

Tajiri wengi walikashifiwa baada ya kuhamia msituni (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………..

m) Ainisha shamirisho na chajizo: (alama 4)

Mwanamke mzee alipikiwa chai tamu kwa sufuria kubwa leo asubuhi na mjukuu wake.

n) Tunga sentensi yenye muundo ufuatao: (alama 2)

$KN(\bar{S}\ ) + KT\big(t + KN_2\ (N + V)\big)$

…………………………………………………………………………………………………

o) Mohamed alifuzu mtihani huo vizuri kwa sababu alisoma kwa bidii (maliza kwa mtihani huo vizuri) (alama 1)

…………………………………………………………………………………………………

p) Changanua sentensi ifuatayo kwa kielezo cha matawi.

Lilikuwa limelimwa na wakulima hodari sana. (alama 4)

q) Andika ukubwa wingi wa sentensi hii

Mtoto alimuua nyoka mdogo kwa kumpiga kichwani (alama 1)

………………………………………………………………………………………………………

r) Ainisha virai vinne katika sentensi hii:

Vipya kabisa vilivyoagizwa jana sokoni vitanunuliwa na mtoto wa Juma (alama 2)

………………………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………………………

s) Tunga sentensi moja kionyesha maana mbili za neno 'funza' (alama 2)

………………………………………………………………………………………………………

………………………………………………………………………………………………………

t) Mkungu ni kwa ndizi, koja ni kwa …………….. na…………….. ni kwa mboga . (alama 1)

4 ISIMUJAMII (ALAMA 10)

a) Terry: Liandikwalo ndilo liwalo. "Since when has man ever changed his destiny?"

i) Tambua mtindo wa lugha uliotumiwa na mzungumzaji wa maneno haya. (alama 1)

…………………………………………………………………………………………………

ii) Eleza sababu nne zinazopelekea wazungumzaji kutumia mtindo huu. (alama 4)

…………………………………………………………………………………………………

b) Wewe ni mfanyikazi katika kiwanda cha kutengeneza mavazi. Eleza sifa tano za lugha utayotumia unapowasiliana na wafanyakazi wenzako. (alama 5)

………

………

………

…………………………………………………………………………………………………

………

………

………

………

……

……

………

………

………

……

………

………

……

………

………

………

JINA……………………………………………..NAMBARI YAUSAJILI…………..............

SCHOOL...INDEX...

TAREHE…………………….…SAHIHI..............………...…LENGO....................................

102/2
KISWAHILI
Karatasi ya 2
LUGHA
MUHULA WA II
MUDA : Saa 2 ½

SERIES 6 2023 MOCK

KIDATO CHA NNE

Hati ya Kuhitimu Kisomo cha Sekondari (K.C.S.E)

Maagizo

a) Andika jina lako na nambari yako ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
b) Tia sahihi yako na kisha uandike tarehe ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
c) Jibu maswali yote.
d) Majibu yote yaandikwe katika nafasi ulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.
e) Majibu yote ni lazima yaandikwe kwa lugha ya ***Kiswahili.***

Kwa matumizi ya Mtahini Pekee :

SWALI	UPEO	ALAMA
1. Ufahamu	15	
2. Muhtasari	15	
3. Matumizi ya Lugha	40	
4. Isimu Jamii	10	
JUMLA	80	

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

Karatasi hii ina kurasa 12 zilizopigwa chapa. Watahiniwa ni lazima wahakikishe kwamba kurasa zote zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.

1. Ufahamu **(Alama 15)**

Soma makala halafu ujibu maswali yanayofuatia.

Leo Mwalimu Bidii amerauka kama ada yake kwa ajili ya kutekeleza wajibu wake kwa wanafunzi wake Shuleni Mwera. Anaelewa barabara kwamba mchapuko wa ghafla wa gonjwa la korona kule Uchina, ulitikisa na kuvuruga dunia nzima katika nyanja zote za maisha ya binadamu. Miongoni mwa nyanja zilizoathiriwa zaidi ni elimu ambayo huongoza nyanja zingine za maisha. Awali, taasisi zote za elimu zilifungwa kama hatua muhimu ya kudhibiti msambao wa uwele huu. Baadaye afueni ilipodhihiri, na ushauri kutolewa na wataalamu wa afya, mataifa mbalimbali yalibuni taratibu za kurejelewa kwa shughuli za masomo katika taasisi zote. Labda marejeleo haya hayakuwa na ugumu kama ilivyokuwa namna ya kufidia na kurejelewa kwa mfumo wa kawaida shuleni. Naam, mwiba uchomeapo ndipo utolewapo na tiba mjarabu ni ile itokayo kwa mwele mwenyewe. Wizara ya elimu nchini iliratibu mihula upya na kuvuruga mazoea. Hii ni hatua iliyowasababishia **bughudha** washikadau wote; sio walimu, wazazi, wauzaji na wanafunzi. Sijui mizani gani iliyotumiwa kupima, lakini watu wengi walihisi kwamba ni walimu waliokumbwa na usumbufu mkubwa zaidi.

Iliwabidi walimu wafarague na kuongeza ubunifu wao ili kukamilisha mitaala ya masomo katika muda mfupi kuliko ule ulioratibiwa na wakuzaji mitaala. Mathalani, vipindi vilianza mapema kuliko kawaida yake na kuendelea hadi kupita saa kumi jioni na kuzima michezo ya baada ya madarasa. Mwalimu Bidii hakuwa na budi ila kujitoma ndani ya kinyang'anyiro hiki kwa vile hakupenda kuachwa nyuma. Hii ndiyo sababu ilimfanya kurauka kila siku. Lakini leo matarajio yake ya kuwahi kipindi cha saa kumi na mbili alfajiri yanaelekea kuyeyuka na kutokomea mithili ya theluji inavyoyeyuka na kugeuka kuwa maji yanayateremka kutoka milimani kufaidi walio mabondeni na kuviacha vileleta vya milima na kiu. Usiku uliopita ilikunya kidindia ungedhani

ilikuwa mashindanoni. Barabara iliyotamani kutiwa sakafu tangu nchi ijinyakulie uhuru hadi sasa ikanyonya, ikameza na kutapika maji yakaloa kote. Wajuao chuku ya lugha walisema kilichozaliwa barabarani kilikuwa mama ya tope wala sio tope tu. Tazamo hili lilikejeli ile pikipiki aina ya 'Honda' aliyokuwa ameitumia Mwalimu Bidii kwa miongo miwili u nusu sasa – pikipiki aliyonunua baada ya kuomba mkopo kutoka kwenye chama cha ushirika cha akiba na mikopo baada ya miaka mitatu ya ajira. Ilimchukua miaka mitano kulipia mkopo wake.

Ilikuwa dhahiri tangu aiguse barabara hii kwamba alikuwa anajenga nyumba ya karata. Utelezi wa barabarani uliongezwa na magurudumu yaliyolika meno na kubwagwa chini halikuwa tukio lililokuwa ng'ambo ya utendekaji kamwe. Mara mojamoja ilimbidi Mwalimu Bidii kusalimu amri. Si hoja kwamba hakupiga hatua za maana kupunguza kitalifa cha kilomita kumi baina ya shule na nyumba yake ya kukodisha. Muda huu wote manyunyu ya mvua yalikuwa yanaendelea kudondoka ni kama yalikuwa na kinyongo na mzalendo huyu **aliyejitolea sabili** kuhudumia nchi yake. Alizidi kupambana akihema kama punda aliyebandikwa mzigo uliozidi uwezo wake akijaribu kuelekeza chombo chake **kisiende pewa** topeni. Kwa kweli hakuenda popote heri ule mfano wa simulizi ya Sofokile kumhusu mbingirisha mwamba kuupandisha kwenye mlima ulioteleza. Ingawa alishindwa kuukwea mlima, angaa angerudi nyuma sio kama mwalimu. Mwalimu alisakamwa kabisa; mbele na nyuma hakukuendeka!

Mbele yake kidogo alimwona mtu aliyemjua akiwa amevua viatu na kuvishika mikononi ili alikabili tope barabarani. Huyu alikuwa afisa wa maabara kwenye Zahanati ya Nafuu iliyokuwa karibu na Shule ya Mwera. Muala Mutia alipambana na hali yake bila kutazama nyuma aone dhiki alizokuwa anapitia mwalimu. Aliogopa kuchelewa kupokezwa zamu na mwenzake aliyehudumu usiku huo. Hakupenda nuksani za asubuhi ambazo Kechi angemzulia lau angechelewa hata kwa dakika chache tu. Kechi alikuwa mbali sana na ungwana na wenzake kazini waliepuka kumkorofisha kwani hakuna neno ambalo ulimi wake haungelitaja faraghani na hadharani. **Hakuwa na kaba ya ulimi**. Kama alikuwa na marafiki, achana na wandani, hawakujulikana pale zahanatini. Mutia aliambaa shari ili imwambae. Lakini leo ilikuwa muhali kwani hangeweza kukamilisha umbali wa kilomita tisa kwa miguu katika nusu saa iliyosalia kabla ya muda wa kupokezwa zamu. Na hakika lisilo budi mja muungwana hupatana nalo wala hapingani nalo.

Hatua kadhaa mbele yake alimpata yule mchuuzi anayewasambazia maziwa zahanatini amebwagwa chini na pikipiki yake na mitungi ikafunguka na kurembesha barabara kwa maziwa yaliyokuwamo. Kiplimo, jamaa aliyestawisha kilimo cha ufugaji katika Kijiji cha Kaplel, leo ameambulia hasara. Atarejea nyumbani mikono mitupu. Alisakama pale matopeni hadi Mutia alipomfikia na kuinua pikipiki iliyokuwa imeumbana mguu wake wa kulia asitoke.

"Hawa viongozi wetu wanahujumu maendeleo yetu kabisa! Mbona miaka hii yote barabara hii haijabandikwa lami?" Kiplimo akamaka baada ya kusimama.

Mutia akamkumbusha, "Lakini si ni nyinyi mna mazoea ya kukubali visenti vichache wakati wa uchaguzi ili kuwachagua wanafiki hawa? Kisha kuna wengine ambao husema 'Tunachagua mtu wetu', 'mtu wetu' ambaye sasa hana mwao kuhusu kero tunazopitia! Na wengine kama yule jirani yetu upande wa kusini haendi kupiga kura akidai kuwa kura yake moja haiwezi kuleta tofauti yoyote. Ni janga tumelichuma wakati wa uchaguzi sasa tuvumilie kulila. Wajua tangu kale, mwiba wa kujidunga huambiwi pole."

Mwalimu Bidii naye, baada ya kughairi nia, alikuwa ameegesha 'Honda' yake kando ya kigingi cha ua uliozingira shamba la yule mkwasi ambaye wengi hawakumjua ila walimsikia tu, akawa anamfuata Mutia akitumainia usaidizi wake. Alipowakaribia na kusikia malumbano yao, akatupa nukuu aliyowahi kuisikia kwa mtu asiyemkumbuka, "*Choices have consequences*!" Wale wawili wakaitikia kama ngonjera, "Ni kweli mwalimu!"

Maswali

a) Mikakati ya kukamilisha mitaala ya masomo iliwaathiri washikadau kwa namna mbalimbali. Taja athari **tatu** kwa wanafunzi. (alama 3)

…………………………………………………………………………………………………….

…………………………………………………………………………………………………….

…………………………………………………………………………………………………….

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

b) Orodhesha changamoto **nne** zinazowatanza wahusika katika kutekeleza shughuli zao katika makala haya. (alama 4)

…………………………………………………………………………………………………..

…………………………………………………………………………………………………..

…………………………………………………………………………………………………..

…………………………………………………………………………………………………..

c) Thibitisha ukweli wa kauli kwamba 'uamuzi una athari zake' kwa kurejelea matukio **matatu** kuwahusu wananchi kama inavyosimuliwa katika kifungu hiki. (alama 3)

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

d) Nakili kisawe cha '**bughudha**' kutoka kifunguni. (alama 1)

………………………………………………………………………………………………….

e) Andika visawe vya nahau zifuatazo: (alama 2)

(i) aliyejitolea sabili ………………………………………………………………………………

(ii) kisiende pewa …………………………………………………………………………………

f) (i) Bila kukanusha, eleza maana ya '**Hakuwa na kaba ya ulimi.'** (alama 1)

…………………………………………………………………………………………………..

g) Andika methali moja inayoasa kuhusu ulimi. (alama 1)

……………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

2. Ufupisho **(Alama 15)**

Fupisha kifungu hiki kulingana maagizo yanayotolewa mwishoni mwake.

Katika karne ya kumi na tisa bara la Afrika lilivamiwa na nchi za Ulaya kama vile Uingereza, Ufaransa, Ujerumani, Ubelgiji, Italia, Ureno na kadhalika na kutwaliwa. Uingiliaji huu haukuhusu Afrika pekee bali mataifa mengine katika ule ulioitwa ulimwengu usiostaarabika kama India. Kwa mujibu wa wanahistoria, Uingereza ndilo taifa lililojitwalia idadi kubwa ya nchi za ulimwengu chini ya mfumo wa kiutawala ulioitwa ukoloni labda kwa sababu kwamba Uingereza ni taifa lililokuwa limefikia ustawi mkubwa katika Ulaya nzima wakati huo. Bila shaka huu ulikuwa muktadha uliostahili matumizi ya usemi kuwa mwenye nguvu hupishwa na mataifa mengine ya Ulaya hayakuwa na budi ila kuipisha Uingereza ijilimbikizie mataifa ya ulimwengu na kuyaweka chini ya kwapa zake. Jambo lingine lililoiwezesha Uingereza kuyapiku mataifa mengine ya Ulaya katika kujipakulia koloni ulimwenguni ni kwamba Waingereza walitakadamu katika uvumbuzi wa vyombo vya usafiri wa majini na kwa hivyo waliweza kuzuru nchi za ulimwengu kwa wepesi zaidi na katika kipindi kifupi. Licha ya Uingereza kuwa katika nafasi bora ya kutwaa koloni ulimwenguni, mataifa mengine ya Ulaya hayakusubiri kugawiwa bali hayo pia yaling’ang’ania kumega sehemu fulani ya koloni. Huu mng’ang’anio ulikuwa kinyang’anyiro halisi ambacho kilimithilishwa na watu wanaogawana kipande cha mkate au nyama; kila mmoja akijikatia kadiri ya uwezo wake na makali ya kisu chake.

Uvamizi huu ulidhihirika kupitia utwaliwaji wa mamlaka ya kiutawala katika mataifa yaliyoathiriwa na kuwekwa chini ya himaya ya taifa husika kutoka Ulaya. Mtindo huu ulikinzana na tawala asilia za jamii mbalimbali za Kiafrika zilizokuwa na falme zao ambazo zilisambaratishwa baada ya kuangikwa kwa bendera ya taifa husika kutoka Ulaya. Hakukuwa na fursa ya kutathmini namna kila jamii katika kila eneo ilivyoendesha serikali yake chini ya viongozi wao mbalimbali. Usishangae kusikia kwamba Wazungu wengi waliipuuzilia mbali hii mifumo ya kiutawala au hata kudai kwamba wenyeji hawakuwa na mfumo wowote wa kujitawala. Uhasama uliokuwepo baina ya jamii tofauti pamoja na upekee wa mila na tamaduni zao zingine, ni mambo yaliyoangaziwa kwa kurunzi kali zaidi na kupuuza ukweli kwamba Waafrika walikuwa na mifumo mbalimbali ya kujiongoza.

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

Bara la Afrika lilikatwakatwa katika vipande mbalimbali na kugawiwa mataifa tofautitofauti ya Ulaya. Walibuni mipaka kiholela na kuwatenganisha watu wa jamii moja wakajipata kwenye nchi mbili tofauti. Si ajabu kwamba hata katika visa vya kidhalimu watu wa familia moja walitenganishwa kwa kuwekwa katika nchi mbili tofauti. Aidha, hata watu wa ukoo mmoja walitawanywa kimakusudi na kupelekwa katika maeneo mengine ya kijiografia yaliyoitwa nchi. Kadhalika, hata kuna maboma ambayo yalipigwa mpaka katikati na kumega sehemu moja kuitupa katika nchi tofauti na nyingine. Na kwa kweli asiyekujua hakudhamini. Watu walioathirika na tendo hili la kiholela waliona ugumu mkubwa kutii mipaka ya aina hii na kunao waliokaidi mipaka na kuendelea kutagusana na kutangamana na jamaa zao kokote walikopelekwa.

Tahakiki za wanahistoria hudai kwamba uvamizi wa Wazungu katika bara la Afrika, kwa kiwango cha juu zaidi uliletwa na msukumo wa kutaka kunyakua maliasili kochokocho iliyojaa katika maeneo mengi. Madini kama chuma, makaa, shaba, almasi, dhahabu na mengine mengi yalijaa tele na viwanda vilivyokuwa vimestawishwa kutokana na Mageuzi ya Kiwanda ya Karne ya 19 vilihitaji malighafi na madini kwa wingi. Afrika illikuwa na hazina ya hiyo malighafi na ilifaa kutwaliwa bila pingamizi. Njia ya pekee ya kujihakikishia kuwepo mfululizo kwa bidhaa hii ilikuwa kuziweka nchi hizi chini ya himaya za serikali zao za Ulaya. Sina shaka walielewa msemo kwamba pavumapo palilie nao wageni wavamizi iliwabidi walilie bara lenye maliasili nyingi sana.

Licha ya majilio ya Wazungu barani Afrika kuangaziwa kwa uhasi, ni kweli kwamba kuna mambo mengi mazuri ambayo hayangetokea lau hawangalikuja. Ustawishaji wa miundomsingi, hasa njia, uliwezesha maeneo ya ndani kufikiwa bila bughudha nyingi. Ikumbukwe kwamba njia ya reli ya Kenya – Uganda, iliyojengwa mwanzoni mwa karne ya ishirini ilirahisisha kufanywa kwa shughuli katika maeneo ya ndani ya nchi. Kuna taasisi za matibabu, shule na vyuo vya mafunzo anuai katika taaluma mbalimbali vilivyojengwa na wakoloni. Hata viongozi wa kwanza baada ya nchi hizi kurejeshewa utawala wao, walisomea kwenye taasisi hizi. Mgala muue na haki yake mpe kwani ni stahili yake.

Maswali

a) Kwa maneno kati ya 80 – 90, andika hoja muhimu katika **aya mbili za kwanza**. (alama 8)

Matayarisho

Nakala safi

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

b) Fupisha aya za **tatu, nne** na **tano** ukizingatia athari hasi za ukoloni, kichocheo cha chake na manufaa ya ukoloni barani Afrika. (maneno 50) (alama 6)

Matayarisho

…………………………………………………………………………………………………...

………………………………………………………………………………………………...

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

Nakala safi

………………………………………………………………………………………………...

………………………………………………………………………………………………...

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

3. Matumizi ya Lugha **(Alama 40)**

a) Andika maneno yenye vitamkwa vya sifa zifuatazo: (alama 2)

(i) kikwamizwa sighuna cha kaakaa gumu, irabu ya nyuma juu, kikwamizwa ghuna cha kaakaa laini, irabu ya nyuma juu, kilainisho na irabu ya mbele juu

……………………………………………………………………………………………….

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

(ii) nazali ya midomoni, irabu ya mbele kati, nazali ya ufizini na irabu ya nyuma wastani

..………………………………………………………………………………………………….

b) Taja sifa zinazoonyesha usawa baina ya kila jozi ya sauti hizi. (alama 1)

(i) /m/ na /w/ ………………………………………………………………………………

(ii) /t/ na /ch/ ………………………………………………………………………………

c) Eleza maana **mbili** zilizo katika sentensi: (alama 2)

Usijadili mtihani unaoendelea wakati huu.

…………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

d) Tumia wingi kuandika sentensi zifuatazo.

(i) Mkulima alilima ucheu ili kujiandaa kwa msimu wa upanzi wa nafaka. (alama 1)

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

(ii) Shauri lake liliniepusha na janga la uwele hatari unaosambaa haraka. (alama 1)

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

e) Onyesha katika sentensi **moja** matumizi **mawili** ya ritifaa (‘) katika lugha. (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………

f) Zingatia maagizo katika mabano mwishoni mwa kila sentensi kuziandika upya.

(i) Wangia alipata mafunzo murua chuoni. Wangia ni stadi katika Kifaransa.

(Unganisha ukianzia: Mafunzo…) (alama 2)

………………………………………………………………………………………………….

………………………………………………………………………………………………….

(ii) <u>Sherehe</u> nyingi zilifanywa ili kuadhimisha <u>ushindi</u> wa Pute. (Tumia vitenzijina badala ya

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

maneno yaliyopigiwa mistari.) (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

(iii) Mari alinunua simutamba mpya kwa shilingi elfu kumi na kumtunza mwanafunzi bora.

(Anza na shamirisho ala.) (alama 2)

……………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………..

g) Ainisha mofimu katika maneno yafuatayo:

(i) katika (kitenzi) ………………………………………………………………... (alama 1)

(ii) achaguliwaye ………………………………………………………………… (alama 2)

h) Tunga mfano **mojamoja** wa sentensi kwa kila muundo.

(i) S - KN (Ɵ)+KT(Ts+T+H+N) (alama 1)

…………………………………………………………………………………………….

(ii) S - KN (W+V)+KT(t+N+V) (alama 2)

……………………………………………………………………………………………..

i) Bainisha kiima, kiarifu na chagizo katika sentensi hii. (alama 3)

Mhandisi shupavu atakagua ujenzi wa ghorofa hatua kwa hatua.

……………………………………………………………………………………………..

j) Eleza matumizi ya kiambishi **-o** katika sentensi ifuatayo: (alama 1)

Waliofanikiwa walifanya makadirio mazuri.

……………………………………………………………………………………………

k) Ainisha nomino katika sentensi hii: (alama 2)

Mashabiki wengi walipiga vigelegele Kocha Manoa alipowapa maji.

………………………………………………………………………………………..

…………………………………………………………………………………………………..

l) Vishazi tegemezi vina dhima za kivumishi na kielezi. Tunga sentensi **mojamoja** kuonyesha kila dhima. (alama 2)

(i) kivumishi: ………………………………………………………………………………..

(ii) kielezi: ……………………………………………………………………………………..

m) Onyesha maana **mbili** za neno '**bunda**' kwa kutungia sentensi **mbili** tofauti. (alama 2)

(i) …………………………………………………………………………………………

(ii) …………………………………………………………………………………………

n) Kwa kutumia sentensi **moja**, onyesha miundo **miwili** ya virai husishi. (alama 2)

…………………………………………………………………………………………….

…………………………………………………………………………………………….

o) Akifisha.

siku ya kiswahili duniani iliadhimishwa na wengi ilifana (alama 2)

…………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………….

p) Jaza mapengo kwa maneno yanayostahili. (alama 2)

Kinza ni kwa pinga na tambua ni kwa …………………………….. ilhali nata ni kwa ……………………………….

r) Onyesha katika sentensi maana ya nahau: '**shika shokoa**'. (alama 1)

…………………………………………………………………………………………..

s) Kasura aligundua kwamba Ogina alikuwa na uwezo mwingi wa kukabili Somo la Hisabati na akaamua kwenda mara kwa mara kupewa ushauri na Ogina hata akaimarika. Taja methali inayoweza kutumiwa kuafiki muktadha wa Kasura. (alama 1)

……………………………………………………………………………………………….

t) Kwa kuzingatia dhamira, sentensi ifuatayo inaweza kuwa katika **aina mbili**. Zitaje. (alama 1)

Mkiondoka wawiliwawili, mtafika haraka.

(i) ………………………………………………………………………………………………

(ii) …………………………………………………………………………………………….

4. Isimujamii **(Alama 10)**

a) Eleza sifa **tano** za lugha ambayo wewe kama mnyapara wa kiwanda cha kusaga miwa cha Kimatuni utatumia ukiwahutubia wafanyakazi walio chini yako. (alama 5)

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………….

b) *Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.* (alama 5)

"Polepole, Mama Mercy! Unajua si kupenda kwangu. Tena si hali itakayodumu milele. Baada ya siku chache tu, tutakuwa tumekamilisha mradi huo wenye dharura. Kisha tutakuwa na muda wa kila kitu. Hili, Mama Mercy, ni kile tunaita *bad coincidence*… nimebanwa na kazi. Unanielewa …?

“Dadii…njaa…sana!”

Fafanua sifa **tano** za lugha inayotumika katika huu muktadha wa familia. (alama 5)

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

……………………………………………………………………………………………………….

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

SERIES 7 2023 MOCK

(Hati ya kuhitimu Elimu ya Shule ya Sekondari Kenya- K.C.S.E)

102 / 2

Karatasi ya 2

KISWAHILI

LUGHA

Muda: Saa 2¹/₂

Jina: ……………………………….............................. ………… Nambari: ……………….…...

Shule: ………………………………………………………… INDEX………………..………..

TAREHE…………………………..SAHIHI…………………………LENGO………………...

MAAGIZO:

a) Andika jina lako na nambari yako ya mtihani katika nafasiulizoachiwa hapo juu.

b) Jibu maswali **yote**.

c) Majibu yote yaandikwe katika nafasi ulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.

d) Majibu yote **lazima** yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.

e) Kijitabu hiki kina **kurasa 12** zilizopigwa chapa.

f) Kila mtahiniwa lazima ahakikishe kuwa **maswali yote yamo** na kuwa **kurasa zote**
. **chapa sawasawa**.

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE:

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

Swali	Upeo	Alama
1	**15**	
2	**15**	
3	**40**	
4	**10**	
Jumla	**80**	

1. <u>UFAHAMU</u>: (Alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

Zena alikuwa tayari ashayavulia nguo na alijua kuwa hana budi kuyaoga. Huu ulikuwa ni msimu wa kampeni za kumchagua mbunge wa eneo la Mtondo Kaskazini. Kwa mara ya kwanza tangu uhuru, mwanamke amejitolea kupigania kiti hicho. Hapo mjini tayari moto ulikuwa unawaka na midomo inatamba kuhusu hili.

Uchaguzi ulipokaribia Zena aliamua kuwaelezea wazazi wake nia yake. Siku moja baada ya chakula cha mchana, Zena aliwapasulia mbarika. Mamake, mdomo ulimfunguka lakini hakuwa na la kusema. Babake naye alitulia tulii kama maji mtungini. Baada ya muda, kama sasa wamepotokwa, mamake akaanza kusema,

"He! Hiyo kasheshe, huu ndio mwaka wa kuvuliwa nguo. Mtoto we! Hujatosheka? Umeona hutajwi tena midomoni unataka uanzwe tena kutafunwa kama ubani? Ridhika na umasikini."

"Baba nawe waonaje? Tumuache mama na mawazo yake?" Zena akamgeukia babake na kumuuliza,

Mzee Saidi alionekana kama yu mbali kimawazo. Alipoufungua mdomo alisema, "Mwanangu hilo ni ngumu! Umelifikiria vyema?"

Zena alimjuza babake kuwa alikuwa ameliwazia siku nyingi hata alipoamua.

"Basi, kama umelifikiri na ni uamuzi wako, ndilo ninalotaka kujua. Maana ulipotalikiana na mumeo Ali nilikuuliza vivyo na ukawa umeamua," Babake akaendelea, "Sitaki kukulazimisha na jambo. Ninakumbuka nilivyokukosea uliposema wataka kuendelea na masomo, nikasema hapakuwa na haja maadamu palikuwa na mume amesimama tayari kukuoa. Naomba msamaha."

Babake Zena aliuinamisha uso wake na kusema, "Ujuavyo ni kweli tumedanganywa sana. Tumepoteza nafasi ya kuuwajibisha uongozi kwa kuhongwa na kuuza kura zetu. Miaka mitano

iliyopita nilikuwa katika kundi letu la taarabu lililowapembeja raia wampigie mbunge wetu kura kwa kumwimbia nyimbo; ingawa alitimiza ahadi baadaye ya kuniajiri nimfanyie kazi shambani mwake, ilikuwa kwa muda mfupi tu wala sikupata mafao yoyote. Watu waaadilifu kama mamako wametamauka na hawataki siasa kamwe; anaamini kuwa wanasiasa wote ni sawa."

Zena hakuwa na wasimamizi wengi kama vile hakuwa na pesa za kulisha. Ni watu wa aila yake na marafiki wachache waliomuunga mkono. Alitayarisha mabango yake ya rangi nyeusi na nyeupe kwani vijipesa vyake havikutosha hata kufanya ya rangi. Mikutano ya hadhara ikaanza kuitishwa. Siku iliyofuata aliitisha mkutano katika uwanja wa Bajuri. Uwanja ulijaa tele na kufurika hata alipopanda jukwaani kuhutubu.

"Ndugu zangu wapenzi," alianza Zena, "Huu ni mwaka wa tano tangu tufanye uchaguzi uliompa mwenzangu kigoda. Katika kipindi hiki kumetokea mengi ya kujipiga kidari, pia **pametokea mengi ya kuitia jamii yetu ya Mtondo izara**. Tumejisuta kwa uteuzi usio wa kuridhidhisha ndio maana nimejitosa kwenye ulingo huu kuwaletea suluhu."

Kwa utaratibu na nadhari aliendelea, "Ndugu wapenzi, sina haja ya kuyafichua yote tuliyopitia; mmeyashuhudia yote. Malengo yetu ya kuwateua viongozi yamesalitiwa. Watangulizi wa Eneo la Mtondo walijitoa mhanga kupigana na maadui wetu watatu: Je, mnawajua maadui hao? Ni ujinga, magonjwa na umasikini. Waliowafuata walipigania huduma za bure za afya na elimu ya bure na ya lazima kwa wote. Vijana wetu walijitoma vyuoni kuzamia lulu ya elimu wakavidhihaki vitabu hadi kilelecha. La kusikitisha ni kuwa elimu hii imekuwa laana kwao. Mnajua kisa na maana ya hali hii? Natija iliyotarajiwa haikupatikana. Mnajua wapo vijana ambao wamepiga lami kwa miaka na mikaka bila kuambulia kazi walizoahidiwa huko vyuoni. Hatimaye hawa hawa wenye shahada mbili au tatu ndio wanaokuwa matarishi wa wale ambao walichechemea masomoni. Vijana wengine wameamua kuanzisha biashara rejareja ili kujikimu; Ukikosa la mama hata la mbwa huamwa. Sina haja ya kuwafafanulia kiini cha hali hii ya kutamausha."

Zena alitua na kumeza funda la mate, "Tumetendwa sote wenzangu, hebu niambie wewe mama mwenzangu, kuna faida gani kuuza kura yako kwa kibaba cha unga na noti ya shilingi mia moja? Je, faida imekuwa gani? Hujangojea kwa miaka mitano kusakafiwa kwa hiyo barabara uliyoahidiwa siku ulipouza kura yako? Na ile ahadi ya maji ya mabomba ilitokomea punde ulipopokea kibaba. Je, haiwaudhi kuwaona watu wa akraba moja wakisombwa kutoka humu kijijini kwenda kuchukua nyadhifa katika mashirika ya umma? Vijana wachache wa pangu pakavu wanapochukuliwa huenda kufanywa mawakala wa ulanguzi wa dawa za kulevya katika mahandaki jijini."

"Dau la masomo ya watoto wetu limeenda mrama huku tukimlilia huyo huyo mbunge Bwana Beka. Kila mara tunasikia kuwa serikali imeanzisha Hazina ya Eneobunge kuyafadhili masomo ya watoto masikini. Lengo kuu ni kuhakikisha kwamba asilimia kubwa ya watoto haipati fursa ya kujiunga na shule tu bali pia inakamilisha masomo. Mnione mimi hapa, nilikosa kuendeleza

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

masomo kutokana na ukosefu wa karo, na usidhani ni karo ya shule ya kitaifa, la hasha! Ilikuwa shule ya kutwa. Isingekuwa Mola, ningekuwa windo rahisi la mmoja wa hao wabunge kama alivyofanywa maskini Rehema, bintiye Bi. Hamadi alipokosa karo na kusalia nyumbani ndipo akaambulia uja uzito ambao hakuulalia wala kuuamkia kwa ahadi ati angelipiwa karo," Zena alisimulia

Hata hotuba ya Zena ilipokamilika kwa kusema, "Ndugu zangu, hii ni awamu mpya, msimpe mtu mwenye mawaa kura!" alikuwa **amejikosha** kwelikweli. Bi. Cheusi ambaye alitega sikio ndi! tangu mwanzo alijiambia, "Huenda huyu atakuwa tofauti na wenzake. Vyema tumjaribu!"

a) Eleza mchango wa wanyonge katika hali ya uongozi wa eneo la Mtondo. (alama 4)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………..

b) **"Pametokea mengi ya kuitia jamii yetu ya Mtondo izara."** Thibitisha ukweli
. wa kauli hii kwa kurejelea hoja **sita** kwenye taarifa hii. (alama 6)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
……………………………………….....

c) Eleza mbinu **nne** ambazo Zena alitumia kuishawishi hadhira yake kumpigia kura
. kwenye taarifa hii. (alama 4)

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………….

d) Andika maana ya msamiati, "amejikosha" kama ulivyotumika katika taarifa hii. . (Alama 1)

…………………………………………………………………………………………………
………………………………………………………………………………………

2. **UFUPISHO:** **(Alama 15)**

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

Miili yetu hujengwa na chakula tulacho. Kila mara mwili wa mwanadamu hupoteza sehemu yake; kila kiungo kinapojimudu hutokwa na sehemu ndogo, na sehemu zile zinazotoka hurudishwa na chakula tulacho. Kila kiungo mwilini mwetu huhitaji sehemu fulani ya chakula.

Ubongo hauna budi kupata sehemu yake; mifupa, misuli na neva pia zinahitaji sehemu yao. Ni kazi ya ajabu sana inayobadilisha chakula kwa damu, na kutumia damu hii kwa kuvijenga viungo mbalimbali vya mwili; lakini kazi hii inaendelea daima, ikileta uzima na afya kwa kila neva, misuli na minofu hata kudhibiti mishipa, viwango vya sukari na mengine mengi.

Vyakula ambavyo vingechaguliwa kwa matumizi ni vile tu ambavyo vinahitajiwa kujenga mwili. Maana yake, si kwamba inatupasa kuchagua chakula kwa ajili ya utamu tu. Tamaa na ukosefu wa maarifa kuhusu aina za vyakula bora si mzuri. Imani ya watu wengi imepotoka kwa desturi mbaya za kula. Mara nyingi watu hutamani chakula hatari kwa afya kinachodhoofisha mwili na

kuleta udhaifu badala ya nguvu. Sio lazima tuongozwe na desturi za kikabila tunapoteua vyakula, baadhi ya imani zimepitwa na wakati na lazima zitupiliwe mbali. Maradhi mengi na maumivu yanayoenea pote duniani kama presha, kisukari, saratani na uzito uliokithiri hutokana na makosa ya wanadamu katika kuchagua chakula.

Nafaka, matunda, kokwa na mboga ndivyo vyakula tulivyochaguliwa na Muumba wetu. Vyakula hivi, vikiandaliwa vyema, vinaleta afya mwilini na kututia nguvu. Vinamtia mwanadamu nguvu, uwezo wa kuishi miaka mingi na akili timamu ambazo hazipatikani katika vyakula vilivyoungwa sana.

Lakini si kwamba vyakula vyote tunavyokula vinafaa mahitaji yetu katika hali zote. Ingetupasa kujihadhari sana katika kuchagua vyakula. Chakula chetu kingefuatana na hali ya majira, hali ya nchi tunapokaa, pamoja na kazi tunayoifanya. Vyakula vingine ambavyo vinaweza kutumiwa katika majira fulani ya mwaka na katika hali fulani ya nchi havifai kutumiwa kwa hali ya nchi nyingine, na katika majira mengine. Hivyo basi ni bora watu wawe na maarifa haya na mengine ya kuwaongoza. Hivyo basi kuna vyakula maalum vinavyofaa kwa watu wanaofanya kazi ngumu za juhudi na havifai kutumiwa na watu wanaofanya kazi za afisini, na inampasa kila mtu achague namna ya vyakula ambavyo kwa ujuzi wake ameviona kuwa vinafaa kwa mahitaji yake.

Maswali:

a) Bila kupoteza maana, fupisha mawazo makuu katika aya tatu za kwanza za taarifa hii
. kwa maneno (65-70) (alama 8)

Nakala chafu

…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………
…………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………

Nakala safi

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………

b) Fupisha aya mbili za mwisho za taarifa hii kwa (maneno 60-65)

. (Alama 6, mtiririko alama 1)

Nakala chafu

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
………………………………………

Nakala safi

……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
……………………………………………………………………………………………
………………………………………

3. MATUMIZI YA LUGHA: (Alama 40)

a) (i) Andika kitamkwa chenye sifa zifuatazo. (alama 1)

Vokali ya mbele, wastani ……………………………………………

(ii) Andika neno lenye muundo ufuatao: (alama 1)

Konsonanti + konsonati, irabu + konsonanti, konsonati, irabu

…………………………………………………………………………………………………..

b) Neno "*bao*" lina maana ya pande pana la mti lililochongwa pia ni goli katika mchezo.

. Andika sentensi kubainisha maana nyingine ya neno hilo. (alama 1)

……………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………….

c) (i) Eleza maana ya "*mofimu*". (alama 1)

……………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………….

(ii) Andika kwa kutolea mfano, dhima **mbili** tofauti za mofimu "**O**" katika

. maneno ya Kiswahili. (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………..

……………………………………………………………………………………………..…

d) (i) Eleza maana ya "*sentensi hisishi*" (alama 1)

…………………………………………………………………………………………………..

(ii) Eleza aina ya sentensi ifuatayo *kuzingatia dhamira*. (alama 1)

Funga majani matano matano kwa kila fungu.

…………………………………………………………………………………………………..

e) (i) Andika sentensi fupi kubainisha *kitenzi kishirikishi kikamilifu*. (alama 1)

…………………………………………………………………………………………………..

(ii) Andika sentensi ifuatayo upya *bila kutumia vitenzi visaidizi*. (alama 1)

Wachezaji huenda wakawa wanaweza kushinda mchezo wa leo.

…………………………………………………………………………………………………..

f) Ainisha *vihusishi* katika sentensi ifuatayo. (alama 2)

Mgeni aliwasili mapema kuliko wenyeji halafu akaondoka.

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

……
………………………………………………………………………………………………….

g) Andika sentensi zifuatao upya kulingana na maagizo uliyopewa kwenye mabano baada ya kila moja. (alama 3)

(i) Makuli hawajawaarifu mbao hazikuwa zetu? *(umoja)*

……………………………………………………………………………………………......

(ii) Badi huwa hapitii hapa, huenda usimpate. *(yakinisha)*

………………………………………………………………………………………………..

(iii) Mtoto alikusanya vitu vyake kabla ya kukoga. *(kinyume)*

………………………………………………………………………………………………..

h) (i) Andika sentensi fupi ukitumia *kiunganishi cha majuto*. (alama 1)

………………………………………………………………………………………………

(ii) Andika sentensi hizi upya kama sentensi moja *bila kutumia kiunganishi* kuonyesha kutegemeana. (alama 1)

Mahakama ilitatua mzozo. Kulikuwa na majaji waadilifu.

……
…………………………………………………………………………………………………

i) Andika kwa kutolea mfano, matumizi mawili ya alama ya uakifishaji ya *semi koloni* **;** (alama 2)

……
……
……
…………………………………………………………………………………….

j) (i) Andika sentensi ifuatayo upya katika *hali ya mazoea* bila kutumia "*amba-*"
. rejeshi. (alama 1)

Mti ambao ulivunjika uliperushwa na tufani.

……………………………………………………………………………………………..

(ii) Andika sentensi ifuatayo upya katika *wakati ujao hali ya mazoea.* (alama 1)

Uchaguzi hufanywa baada ya miaka mitano.

……………………………………………………………………………………………..

k) Andika kifungu kifuatacho upya kama usemi halisi. (alama 2)
. Mwajiri wangu alitaka kujua kwa mshangao nilivyoweza kuubeba mzigo huo pekee
. yangu siku hiyo.

…………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………

l) (i) Andika nomino moja kutokana na kitenzi: "*Kinai*" (alama 1)

……………………………………………………………………………………………..

(ii) Andika sentensi ifuatayo upya kwa kubadili vitenzi vilivyopigiwa mstari kuwa
. nomino. (alama 1)
. Jangwa <u>linaenea</u> kwa sababu watu <u>wanaharibu</u> misitu.

……………………………………………………………………………………………..

m) (i) Eleza maana ya : "*Kirai*". (alama 1)

…………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………..

(ii) Changanua sentensi ifuatayo kwa *kielelezo cha mstari*. (alama 1)

Mtoto wa mwalimu wetu ni mwadilifu.

……………………………………………………………………………………………..

n) Andika sentensi kubainisha matumizi yafuatayo ya kiambishi maalum "*ji*" (alama 2)

(i) Unominishi

…………………………………………………………………………………………………

(ii) Urejeshi

…………………………………………………………………………………………………

o) (i) Eleza maana ya : "*kishazi*". (alama 1)

……………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………..................

(ii) Andika sentensi ukitumia *kishazi kitegemezi* kama *kivumishi*. (alama 1)

…………………………………………………………………………………………………

p) Andika sentensi *kwa kila moja* ili kutofautisha vitate vifuatavyo kimaana. (alama 2)

(i) Kasa

……………………………………………………………………………………………..

(ii) Kaza

……………………………………………………………………………………….........

q) (i) Andika sentensi ukitumkia *kiwakilishi cha pekee* cha *ujumuishi.* (alama 1)

……………………………………………………………………………………………..

(ii) Andika sentensi ukitumia *kiwakilishi kisisitizi cha karibu* cha ngeli ya LI-YA.
. (alama 1)

……………………………………………………………………………………………..

r) Andika sentensi zifuatao upya kulingana na maagizo uliyopewa kwenye mabano
. baada ya kila moja. (alama 2)

. (i) Msasi alimnywesha mbwa maziwa kwa kigae. *(Anza kwa yambwa tendewa)*

……………………………………………………………………………………………..

(ii) Seremala alinyosha mbao. Seremala alikuwa kiwandani. *(Anza: Kiwandani...)*

……………………………………………………………………………………………..

s) Andika maana mbili tofauti zinazoibuliwa na sentensi ifuatayo. (alama 2)

Wageni hawaogopi baridi kama wenyeji.

……
………………………………………………………………………………………………

t) Andika semi moja inayoafiki maelezo yafuatayo. (alama 1)

Si vyema kumzuia mtu kufaidi na kitu ilhali binafsi haukitumii au kufaidi nacho.

……………………………………………………………………………………………………

4. **ISIMUJAMII**: (Alama 10)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali.

"…Kwa mujibu wa ushahidi uliotolewa, imethibitishwa kwa uwazi kwamba Mshtakiwa wewe, Badi Guyo ulihusika katika udukuzi wa mtandao wa tume ya IEBC usiku wa Agosti tarehe 9, 2022 baina ya saa tano na saa kumi na moja alfajiri na kubadili fomu halisi za Urais zilizotumwa humo …Unahukumiwa kwa uhaini."

a) Andika ithibati **sita** kwenye makala kuonyesha ni sajili ya kisheria. (alama 6)

……
……
……
……
……
……
……
……
……
……
……
………………………………………

b) Fafanua sifa nyingine **tatu** za lugha ya kisheria ambazo zingejitokeza katika makala
. haya. (alama 3)

……
……
……
……
……
……
…………………………………………………………………….

c) Eleza maana ya msamiati "*uhaini*" kama unavyotumika katika sajili hii. (alama 1)

……………………………………………………………………………………………………..

HUU NDIO UKURASA WA MWISHO ULIOPIGWA CHAPA.

102/2 - KISWAHILI
KIDATO CHA NNE 2022

SERIES 8 2023 MOCK

Ufahamu, ufupisho, Sarufi na matumizi ya lugha na Isimu jamii
MUDA SAA 2 ½

JINA:.. ………….. Nambari ya usajili:…………..

SHULE………………………………………………………..INDEX………………………..

Tarehe …………………………SAHIHI……………………..LENGO………………………..

MAAGIZO

v) Andika jina na nambari yako kwenye nafasi ulizoachiwa hapo juu.
vi) Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani.
vii) Jibu maswali yote.
viii) Andika majibu yako katika nafasi ulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.
ix) Majibu yako yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE

SWALI	ALAMA	TUZO
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA	80	

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

c) UFAHAMU

Katiba ni utaratibu wa sharia unaoweka mpango wa jamii kuendesha mambo.Ni muhimu kila raia ajue katiba ya nchi yake.

Katibu yaweza kuwa imeandikwa au haikuandikwa .Katika jamii za jadi,katiba ilihifadhiwa na kupokezwa kwa mdomo. Mtindo wa kuandika katiba ulianza nchini Marekani mwaka 1787.Ingawa katiba hii imefanyiwa mabadiliko hapa na pale,bado ni ili ile .Kenya ilipowekwa chini ya himaya ya Uingereza mwaka 1895,ilianza kutumia katiba ya Uingereza. Baada ya masetla wa kikoloni kujikita,walitangaza Kenya kuwa koloni.Hii ililazimu pawe na katiba nyingine mwaka 1920.Waafrika waliupinga mfumo huu kwa sababu haukuwahusisha kikamilifu kwenye masuala ya uongozi.Utetezi wa wanasiasa uliilazimisha serikali ya Uingeza kuitisha makongamano mbalimbali kama vile lile la Devonshire na mengine ili kurekabisha katiba.Waafrika hawakuridhika .Wakaendelea kudai katiba mwafaka.Harakati hizi zilileta kuitishwa kwa kongomano la katiba la Lanchester.Lengo lilikuwa kuandika katiba itakayotumiwa nchini hadi leo.Kati ya wajumbe walioenda Uingereza kuandika katiba mwaka 1962 ni pamoja na Tom Mboya ,,Jean Marie Seronney,Julius Kiano,Jomo Kenyatta,Masinde Mulio,Oginga Odinga,Ronald Ngala,Daniel Arap Moi na James Gichuru.Wengine ni Martin Shikuku,Dennis Akumu,Taita Towett,Abdilahi Nasssi,Jeremiah Nyaga na John Keen.

Katiba ni kitovu cha taifa.Baina ya mambo inayotokeleza ni kuweka utaratibu na kanuni za utawala,kwa mfano,utawala wa kimikoa na serikali za wilaya.Pamoja na haya ,katiba hufafanua vyombo vikuu vya serikali,mamlaka yavyo na mipaka yavyo ya kutenda.vyombo hivi ni bunge,mahakama,urais,jeshi n.k.Halikadhalika,katiba hupambanua haki za raia.

Hii hudumisha demokrasia na huwawezesha wananchio kupata uhuru na haki za kimsingi.Katiba hukinga haki za kila raia,hasa kutokana na udhalimu na wengi au wenye uwezo mkubwa .Zaidi ya yote,katiba huimarisha asasi za umma ili kudumisha uwajibikaji.

Katiba huhalalishwa na watawaliwa.Hii hutokea wanaposhirikishwa katika uandishi wake.Kuanzia miaka ya themanini ,RAIA WALIANZA KUDAI KATIBA IGEUZWE.mwamko wa kutaka mageuzi ulianza kwa harakati za kibadilisha mfumo wa kisiasa kutoka ulee wa chama kimoja hadi ule wa demokrasia ya vyama vingi.Haja ya mfumo mpya wa kisiasa kutoka ule wa chama kimoja hadi ule wa demokrasia ya vyama vingi.Haja ya mfumo mpya wa kisiasa ulilenga kuwashirikisha wananchi katika utawala na kuondoa uimla.

Harakati zilitia fora miaka ya tisini.Mambo yaliyochochea hali hii ni mengi.Kwanza katiba iliyokuwa imeandikwa na watu wachache ilikuwa imefanyiwa marekebisho mengi.Marekebisho haya yalimpa rais mamlaka mengi juu ya serikali kuu na vyombo tofauti vya serikali.Pili,viongozi na watu wenye uwezo na utajiri walipuuza katiba.Raia walihisi wanadhulumiwa .Walipinga hali ya wachache waliomzunguka rais kunufaika huku umma ukitengwa.Tatu,kutokana na uongozi uliokuweko wakati huo,wanawake,Watoto na walemavu walidhulumiwa na kukosa uwakilishi ufaao.Hatimaye,pakawa na ongezeko la uharibifu wa mazingira,ufisadi na unyakuzi wa mali ya umma kama vile ardhi.

Waliopigania katibu mpya walikuwa na haja ya katiba ambayo uanddikaji wake ungewahusisha Wakenya wote.Mwanzoni,serikali ilipinga mwito wa madiliko.Lakini mnamo mwaka 2001 iliunda Tume ya marekebisho ya katiba ili kutekeleza mahitaji ya wananchi.Tume hii iliwahamasisha na kuwashawishi raia kutoa maoni.Tume iliandaa vikao katika maeneo ya ubunge 210 ambapo wananchi walitoa mapendekezo kuhusu marekebisho ya katiba.

Katika mapenekezo hayo raia walisisitiza mambo kadha.Jambo la kwanza ni utawala mwema na uwajibikaji wa viongozi na maafisa wa wa umma .Jambo linguine ni kulinda haki za binadamu zikiwemo za wanawake,Watoto na walemavu .Raia walidai kanuni za usawa na ulinganifu.Aidha walitia mkazo mahitaji ya msingi kama chakula,afya nzuri,makao,elimu,usalama,uchumi na kadhalika.

Msingi wa mapendekezo haya yote ni kuwepo na amani ya kitaifa,umoja na uadilifdu ili kulinda maslahi ya wananchi wote na taifa.

Maswali

5. Eleza kilichosababisha kongamano la Lancaster. (alama 3)

....

....

....

....

....

6. Taja mambo matatu yaliyotiliwa mkazo na raia katika maonoi yao kuhusu katika. (alama 3)

....

....

....

....

....

7. Eleza umuhimu wa katiba kwa mujibu nwa taarifa. (alama 3)

....

....

....

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

....

....

8. Taja sababu zilizochangia ubadilishaji wa katiba. (alama 3)

....

....

....

....

....

9. Eleza maana ya maneno haya kama yalivyotumiwa katika taarifa. (alama 3)
   iii) Kitovu

....

....

   iv) Harakati

....

....

   v) Hamasisha

....

....

d) UFUPISHO

Miongoni mwa maadui wanaotupa dhiki na wanaohitaji kudhibitiwa hima na serikali ni magonjwa, ujinga na umaskini. Kati ya maadui hawa, maradhi yanayotokana na mitindo ya maisha kama kisukari, shinikisho la damu, ukimwi na msongo wa akili ndiyo hatari sana. Yamekuwa chanzo cha kuvurugika kwa maisha ya Wakenya wengi na kuwasababishia umaskini.

Ndipo tunachukua fursa ya mapema ya kuiomba serikali kujitahidi kwa hali na mali kuelimisha umma kuhusu maradhi haya ili tuwe na Wakenya wenye afya na uwezo wa kushiriki katika miradi ya maendeleo. Hadi leo kuna Wakenya wasioamini maradhi haya yanasababishwa na

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

mitindo ya Maisha. Jinsi tunavyoishi; tunavyokula, kunywa,kutangamana na wenzetu ndicho cha maradhi.

Lakini utawakuta wakikimbilia kwa waganga kuganguliwa na kutibiwa kwa mitishamba . wengi wao wanafanya hivyo kwa kukosa kujua chanzo cha shida. Tungeomba maafisa wa Wizara ya Afya, Elimu na Habari na Utangazaji kubuni mikakati dhabiti ya kuelimisha Wakenya chanzo cha magonjwa na jinsi ya kujikinga. Waelezwe kwa njia chepesi ili waweze kushawishika na kuokoa maisha yao.

Kwa mfano, wengi wa watu hula nyama kwa wingi na kunywa pombe. Nyama inaelezwa kuwa hatari kwa afya. Nyama ya ngómbe mbuzi na kondoo ndio inayoongoza na wale wanaotumia wamejikuta wakiugua maradhi kadhaa. Badala yake watu wahimizwa kula samaki na kuku ambao hupatikana kwa urahisi ingawa siku hizi ni ghali kidogo.

Kulingana na wataalamu, mwili wa m tu huhitaji gramu 70 za nyama kila siku. Lakini wengi kutokana na tamaa na ujinga tunakula nus una hata kilo! Ndivyo tunavyojimaliza. Nina hakika tukiendelea kutegemea matibabu pekee bila kupata elimu inayohusu maradhi haya, huenda shoda ikadumu nasi. Upo umuhimu wa kudhibiti tatizo hili ili kiafya iimarike.

Najua kuwa tumezungumzia swala la maradhi tangu tupate uhuru miaka 50 iliyopita, na hadi leo hakuna kilichobadilika sana. Ukweli ni kwamba sasa magonjwa yaliyodhaniwa kuwa ya matajiri yamewavamia maskini. Tunaendelea kupoteza Wakenya ambao wangelisukuma gurudumu la maendeleo ya taifa kutokana na magonjwa yanayozuilika pia kutibika.

Wengine wanaingia na kutoka hospitalini, jambo ambalo huzorotesha uchumi na hatimaye wao huwa na mizigo kwa familia. Watakaokabiliwa na jukumu la kuwatunza wagonjwa watashindwa kufanya kazi na akiba ya pesa itaisha. Serikali inapoahidi kutupa matibabu ya bure, ingefaa pia kuelimisha umma jinsi ya kujikinga na maradhi.

Maswali

ii) Fupisha aya nne za kwanza kwa maneno yasiyozidi 80.
(alama 8)

matayarisho

....

....

....

………

………

………

………

Jibu

………

………

………

………

………

………

………

………

iii) Kwa maneno yasiyozidi 60 fupisha aya tatu za mwisho. (alama 6)

matayarisho

………

………

………

………

………

………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

……………………………………………………………………………………………………

Jibu

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

e) SARUFI NA MATUMIZI YA LUGHA

6. Bainisha sifa mbilimbili za sauti zifuatazo (alama 2)

f) /o/

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

g) /n/

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

7. Weka maneno yafuatayo katika ngeli mbilimbili tofauti. (alama 2)

m) Chumvi

……………………………………………………………………………………………………

……………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

n) Kiboko

....

....

8. (i) Eleza maana ya sauti mwambatano. (alama 1)

....

....

(ii) Toa mfano wa neno moja lenye sauti mwambatano ya ufizi (alama 1)

....

....

9. Eleza dhima ya sentensi ifuatayo. (alama 1)

Wote wameadhirika!

....

....

10. Bainisha mofimu katika neno ;, **jipya**. (alama 1)

....

....

11. Tunga sentensi yenye muundo ufuatao. (alama 2)

Nomino dhahania+ kirai kivumishi+ kitenzi kishirikishi kipungufu+kivumishi

....

....

12. Bainisha aina za vielezi katika sentensi ifuatayo. (alama 2)

Mfanyibiashara maarufu sana alimaliza biashara yake kikondoo.

....

....

13. Eleza matumizi mawili ya parandesi. (alama2)

....

....

14. Bainisha vishazi katika sentensi ifuatayo. (alama 2)

Ijapokuwa alifika mapema, hakumpata kwake

....

....

15. Tunga sentensi moja kudhihirisha maana mbili za neno ; chungu. (alama 2)

....

....

16. Pambanua kwa kutumia mstari. (alama 2)

Somo lenyewe litafunzwa mwakani.

....

....

....

17. Bainisha shamirisho katika sentensi ifuatayo. (alama2)

Baba alijengewa nyumba na mjenzi kwa mawe.

....

....

....

18. Tunga sentensi kubainisha matumizi ya kielezi **ku**- kama:

(i) Kiambishi ngeli cha nomino

....

....

(ii) Kuonyesha mahali kusikodhihirika

……

……

19. Eleza matumizi ya kwa katika sentensi ifuatayo. (alama 2)

Alipata tatu **kwa** kumi **kwa** kuwa hakuhudhuria somo lake vizuri.

……

……

……

20. Tumia viuynganishi vifuatavyo katika sentensi kwa usahihi. (alama 2)

iv) Fauka ya

……

……

v) Ilhali

……

……

21. Jibu kulingana na maagizo yaliyo kwenye mabano. (alama 3)

j. Ukikesha utasinzia darasani. (tumia wingi na ngali ya masharti)

……

……

k. Hawajui ambako walitorokea. (tumia 'o'rejeshi)

……

……

l. Ngome ya wanajeshi ilfanyiwa ukarabati. (andika katika hali ya mazoea)

……

………

22. Andika sentensi ifuatayo upya katika wingi ukubwa. (alama 2)

Ngómbe huyo alimuumiza msichana huyo.

………

………

23. Akifisha (alama 3)

juma aliamrisha mwanawe toka nje na uache kupiga kelele

………

………

24. Yakinisha (alama 2)

Asipokomelea mwenyeji na mgeni asikome hapo.

………

………

25. Toa maana mbili za sentensi hii. (alama 2)

Mama alimletea taa.

………

………

………

f) ISIMU JAMII

3. Umechaguliwa na mgombea wa ubunge katika eneobunge lenukatika kufanya kampeni za uchaguzi. Fafanua sifa tano za lugha utakayotumia katika kuendeleza kampeni hizo.

………

………

………

………

………

………

………

4. "Maulana akuzidishie baraka."
"Amina! Nawe akukinge na dhiki za ulimwengu na baraka ziongezeke kama mchanga baharini."
"Atatupa sote tukimwamini kama ilivyo katika maandiko takatifu."
c) Taja sajili inyahusishwa na mazungumzo haya. (alama 1)

………

………

(ii) Fafanua sifa nne za lugha ziliyotumiwa katika mazungumzo haya. (alama 4)

………

………

………

………

………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

Jina...Nambari Yako...............................

SCHOOL...INDEX..

Tarehe..................................SAHIHI...LENGO...

SERIES 9 MOCK 2023

102/2
KISWAHILI
LUGHA
KARATASI 2
MUDA: SAA 2 ½

Hati ya Kuhitimu Kisomo cha Sekondari Kenya (K.C.S.E.)

Maagizo

m. Andika jina lako na namba yako ya usajili katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
n. Tia sahihi yako kisha uandike tarehe ya mtihani katika nafasi ulizoachiwa hapo juu.
o. Jibu maswali **yote.**
p. Majibu yote yaandikwe kwenye nafasi ulizoachiwa katika kijitabu hiki cha maswali.
q. Majibu yote ni **lazima** yaandikwe kwa lugha ya Kiswahili.
r. Usitoe ukurasa wowote kutoka kwenye kijitabu hiki.
s. Karatasi hii ina kurasa 13 zilizopigwa chapa.
t. Watahiniwa ni lazima wahakikishe kwamba kurasa zote za karatasi hii zimepigwa chapa sawasawa na kuwa maswali yote yamo.

KWA MATUMIZI YA MTAHINI PEKEE: -

Swali	Upeo	Alama
1	15	
2	15	
3	40	
4	10	
JUMLA	80	

UFAHAMU: (alama 15)

Baada ya kitambo kilichopita kimya kimya katika kuzingatia ubainifu alioufichua Bwana Musa, Seif alisema, " Umetuvuta, Bwana Musa, kwa maneno yako ya hekima, hata tumevutika na kuelekea kumili juu ya maelezo yako ya kututaka sisi tusadiki kuwa Bw. Saleh na bimdogo yule pale ni ndugu kwa baba, kwa sababu wote wawili wamemshabihi Bw. Hakimu; tumeweza kufahamu, vilevile, kuwa unatutaka tusadiki kuwa Bw. Kasim si mtoto wa marehemu Bw. Hakimu wala hakumhusu chochote. Tueleze basi huyu Kasim ni mtoto wa nani na vipi ikawa hata yeye akafika katika nyumba ya Bw. Hakimu na kajulikana kuwa Kasim Marjani?"

Bwana Musa alisangaa kidogo kabla hajalijibu swali lile, kisha akasema, "Hiyo ni hadithi ndefu." Alisita akaangaza huku na huku. "Lakini, namtaraji mtu," aliendelea, "atakuja sasa hivi, na huyo ataeleza baadhi ya mambo yanayohusu swali lako. Ni bora iwe hivyo kuliko kukupasulieni mimi tu moja kwa moja."

"Sasa ... mbwa wewe!" aliita Kasim, uso kakunja kwa hamaki kubwa, " hivyo ndio umeazimia kutaka kunifanya nisirithi mali ya babangu? Enhe, nikisha kuyakosa mimi, wewe utapata nini?

Bwana Musa alijibu kwa huruma na moyo mzuri, " Sipati kitu Bw. Kasim, lakini aliyekukosesha urithi ni huyo huyo unayedai ni babako, sio mimi. Kama mlivyosema tangu mwanzo, Bw. Hakimu mwenyewe kausia hayo."

"Kakuusia wewe?" alirukia Kasim kwa ukali.

"La, hakuniusia mimi, " alijibu Bwana Musa, akitikisa kichwa kidogo kidogo, "kamwusia mtu yeyeote atakayeweza kuutekeleza, na mimi ninao ushahidi kamili wa usia huo –eh, nasikia gari hilo, limesimama hapo nje, nafikiri Mrisho huyo kamleta huyo mtu niliyekutajieni kuwa namtaraji. Spekta Seif, mgeni wetu huyo, nenda kamkaribishe. Yeye ni mtu mzima, kikongwe, pengine atahitaji hata kushikwa mkono."

Spekta Seif aliondoka pale akateremka ngazi, na baada ya muda mfupi alirejea huku kafuatana na bikizee mmoja kikongwe. Watu wote pale ziliwatoka "shikamoo" kali kali, kuuheshimu umri mpevu wa bibi yule, isipokuwa Kasim tu. Bwana Musa alimpokea bibi yule akamsogezea kiti kitupu akalie.

" Ah, asante mwanangu," alishukuru yule bibi. " Mimi umenifahamu, bibi? Aliuliza Bwana Musa. "Ah, nisikufahamu kwa nini, baba? Siye 'we uliyekuja Mbaleni juzi ukaitafuta nyumba yangu hata ukaipata? Nakufahamu sana."

" Bi Selume umemwona? " aliuliza tena Bwana Musa. "Ah, maskini mwanangu. Kweli ati; uliniambia nikija mjini utanipeleka kwao. Yule ndiye mwanangu hasa, na tangu nimeondoka kwao bila kuaga, nimemwona mara zangu 'izi (akionyesha vidole vitatu), tatu tu, kwa yeye kufikira kuja kunitazama. Si haba; lakini yule afriti yule – aah, nimetoka nyumbani mie shingo upande, kwa sababu yake yeye, kila siku makonde na mateke, na mie ndiye nilimlea, nimeshika

uchafu wake kwa mkono wangu huu, kama unasema ungesema, na kumtengenezea kila kitu chake tangu kaletwa nyumbani mtoto wa siku saba, hayati bibie, mamake Bi Selume alipoagizia watu wamtafutie mtoto wa kuokota, siku hizo alikuwa hata hana tamaa ya kuwa atazaa, na hayati bwana alikuwa akitamani mtoto, lakini hasa yeye mwenyewe hayati bibie alikuwa akitamani mtoto, lakini hasa yeye mwenyewe hayati bibie alikuwa akitamani mtoto, kwa lazima ijapokuwa wa kuokota tu, katika wale wanaotupwa wachanga, amfanye mwanawe."

Bibi yule kaanziwa, basi alikuwa akirendarenda bila kusita, akiropoka mambo yaliyojiri miaka ya nyuma tangu alipokuwa kwa akina Selume, bila kuzingatia kuwa anayosema yataudhi au yatafurahisha. Yeye kweli yake ilikuwa aiseme tu bila kutiwa ufunguo wa kufanya hvyo, na bila kimeme.

Kwa namna alivyokuwa akisema, bibi yule alikuwa hamtazami mtu wala hajui kama Kasim au Selume yupo pale; alisema maneno ya kufahamika kuwa Kasim alikuwa ni mwana wa kuokotwa tu, hajulikani kwao wala hajulikani wazee wake ni akina nani.

Kiumbe yule aitwaye Kasim Hakim Marjani aliyekuwa akijinata kuwa yeye ni mwana wa watu, adinasi, mwana wa kindakikindaki, na kuwadharau wengine kwa kuwaita ghabeni, alijiona anachambuliwa tu ganda juu ya ganda hata akajiona yu tupu, kavuliwa nguo zote na mtu anayemjua tangu utandu hata ukoko.

Yule pale Mwajuma, anamjua asili yake yote, (ingawa yeye mwenyewe Kasim alikuwa hajijui hasa ni nani, ila alijichukulia, kwa kweli hasa, bila kutia "ati" yoyote kuwa yeye ni mwana wa halali wa Bw. Hakimu), anamnyambuanyambua kidogo kidogo hata akajihisi yeye mwenyewe kuwa hamna mtu tena.

"Ala, mbona hivo Bw. Kasim?" sauti ya Spekta Seif ilipaa kwa ghafla, "Unakwenda wapi? Nakuona umenyanyuka taratibu unakwenda zako tu! Vipi?"

Karibu wote pale hawakumwona Kasim alipoondoka kitini pake, na Spekta Seif alipomzindua, Kasim alikuwa ameshafika mlangoni, anatoka. Kasim alisita kizingitini, akazunguka kuwatazama waliopo kwa unyenyezi, unyanya wake wote umemtoka na nafasi yake sasa imekaliwa na unyonge.

"Ah, Spekta Seif 'we," alijibu Kasim jawabu ya mkataa kwa sauti hafifu, dhaifu na dhalilifu, "basi mtu hawezi kujua wala hata kuhisi dunia inapomkunjia uso?" Nimefanya ubaya wee maisha yangu; Bi. Mwajuma huyu mlezi wangu, aliyoyasema yote, labda ni ya kweli. Kwa hakika mimi sijui wema gani niliomtendea bibi yule na yeye kanilea kililahi; yote haya sikuyaona. Nilikuwa sijui kuwa Bw. Hakimu si babangu mzazi mpaka hii leo kwa kumsikia

Bi. Mwajuma; na vile kupingana na Bwana Musa, nilikuwa nimo kupigania haki yangu, nilikuwa nikidinda kwa dhati ya moyo wangu juu ya haki ya urithi wangu. Lakini tangu Bi. Mwajuma kutufasilia sehemu moja moja, akanijuvya kuwa sina asili wala fasili, basi sina haja ya kudai kitu si changu.

"Bwana Hakimu, juu ya kunitunza kwake, kunilea na kunidekeza kama mwanawe wa kunizaa, nimefika hadi ya kumkaba roho na yeye anasali kwa haja ya kuwa anipe pesa nikachezee kamari. Mwisho, nimejifunga na watu watatu, wevi mashuhuri, waje wafanye itakavyokuwa, walivunje sefu tuchukue fedha zilizomo. Mimi ndiye niliyetengeneza mpango huo, lakini yote sikufuzu, yote mabaya. La, Spekta Seif, basi tena yamenitosha na nimetubu,. Baada ya hapa, nasema 'basi tena nimeshajijua mimi ni nani, mwanaharamu, sina baba, sina mama,' ndio maana nikawa namna hiyo. Lakini maadam nimekwisha jijua kwa hii leo, basi nimekwisha kupona, wala sina haja ya fedha ya watu au mtu asiyenihusu, kushikilia lazima nimrithi. Natoka, nakwenda zangu kutafuta kazi yoyote, inayomfaa mwanamume, nifanye, niendeshe maisha yangu. Kwaherini.

MASWALI

x) Eleza sifa mbili mbili za wahusika wafuatao; (alama 4)

vi) Kasim

....

....

....

....

vii) Bi. Mwajuma

....

....

....

....

xi) Fafanua maovu aliyotenda Kasim kulingana na kifungu. (alama 3)

....

....

....

....

....

....

xii) Eleza sababu za Kasim kughairi nia yake. (alama 2)

....

....

....

....

xiii) Andika methali moja inayofupisha masimulizi haya. (alama 1)

....

....

xiv) Eleza uhusiano uliopo kati ya Kasim na Bw. Hakimu. (alama 2)

....

....

....

....

xv) Eleza maana ya maneno yafuatayo kama yalivyotumika kwenye kifungu; (alama 3)

o) Wamemshabihi

....

....

p) Dunia inapokunjia uso

....

....

q) Kutiwa ufunguo wa kufanya hivyo

....

....

UFUPISHO: (Alama 15)

Soma kifungu kisha uyajibu maswali yanayofuata.

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**

Nidhamu ni kitu cha maana sana maishani mwa binadamu. Kila mwanafunzi anapaswa kuwa na nidhamu ya hali ya juu sana. Akiwa na nidhamu hiyo, atakuwa mtu mwadilifu, anayeweza kustahiwa na kusadikika katika mambo, shughuli na hali tofauti.

Kwanza, mtoto mwenye nidhamu huwa kama anga au nuru nyumbani mwao, shuleni na pia katika jamii.Watu wote wanampenda na kumheshimu. Wazee kwa vijulanga wote wanamtegemea kama msimamizi wa mambo nyeti ya maisha yao. Kwa hivyo, ni dhahiri shahiri kwamba mwadilifu hunufaika sana, kinyume na mkaidi ambaye wahenga walimwambia kwamba atakosa kufaidi hadi siku ya Idi.

Pili, huwadia nyakati ambapo huwa kuna jambo la busara, mathalani jukumu ama dhima fulani ambayo huhitaji tu mwakilishi mmoja darasani, shuleni au katika jamii. Watu hapana shaka watamteua yule mwadilifu kuchukua nafasi kama hiyo. Ndio maana viranja wanaoteuliwa shuleni, huwa ni wanagenzi ambao tayari wamekwisha tiliwa katika mizani na kupigwa msasa madhubuti.

Vile vile, mwadalifu daima atajiepusha na shutuma na majanja yote yanayoweza kuchipuka. Kuna msemo maarufu, kwa busara yake iliyobusarisha mwadilifu kwamba “aliye kando haangukiwi na mti.”Pia waliambiwa kwamba, “ pilipili usiyoila yakuwashiani?”

Ni bayana kutokana na misemo hiyo miwili kwamba mwenye nidhamu hawezi kuhusishwa na majanga hatari yanayoweza kuyakumba watu.

Walakini ni vyema kujiuliza, je, nidhamu huanzia wapi, na kwa nini kuna baadhi ya ‘watoro’ ambao ni utovu wa nidhamu? Utovu wa nidhamu huanzia awali sana maishani mwa mja. Mtoto anapozaliwa, anategemea miongozo na mielekeo ya watu wazima ambao wako mazingirani mwake. Ndipo wakale wale waliokaramka walisema kwamba mtoto akibebwa, hutazama kisogo cha nina.

Hivi ni kusema kwamba, nidhamu au utovu wa nidhamu huanzia nyumbani hadi shuleni, kisha hupanuka hadi kufikia kiwango ambapo mja anatangamana na watu wote katika maisha yake.Ikiwa sehemu moja ya ukuaji wa nidhamu maishani mwa mja itasambaratika, basi hawezi akawa mkamilifu kinidhamu maishani mwake.

Kwa vile ni bayana kwamba mabaya yote ayatendayo duniani hulipwa na Mola papa hapa duniani,watovu wa nidhamu wote huishia kuangamia, ama kujuta mno kwa amali zao potovu.Ni kheri mja kujihidi mwenyewe, kwani uhalifu haulipi chochote.

a) Nidhamu ina umuhimu gani? (maneno kati ya 50-55) (alama 7)

Matayarisho

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

....

....

....

....

....

....

....

....

....

Jibu

....

....

....

....

....

....

....

....

....

....

………………………………………………………………………………………………………

(b) Bila kubadilisha maana, fupisha aya nne za mwisho. (Tumia maneno 60-70) (al.8)
Matayarisho

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

………

………

………

………

………

………

………

………

………

Jibu

………

………

………

………

………

………

………

………

………

………

3. MATUMIZI YA LUGHA

(a) Andika neno lenye muundo ufuatao: kipasuo sighuna cha ufizi, irabu ya mbele, kati, kikwamizo cha koromeo, irabu ya mbele, kati, nazali ya midomo, irabu ya nyuma. (alama 1)

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

……

(b) Bainisha silabi katika neno: mwananchi. (alama 1)

……

(c) Ainisha sentensi ifuatayo kwa kuzingatia uamilifu wake. (alama 1)

Kamwite mkeo.

………

(d) Andika upya sentensi zifuatazo kwa kuzingatia kauli zilizo mabanoni. (alama 2)

(i) Mama alisoma akapita mtihani. (Geuza iwe katika masharti yasiyowezekana)

……

……

(ii) Sikitu alinunua zawadi. (andika katika wakati uliopo hali timilifu)

(e) Bainisha viambishi ngeli vya nomino zifuatazo. (alama 2)

(i) karatasi

……

viii) mbatata

……

(f) Bainisha uamilifu wa kishazi tegemezi katika sentensi ifuatayo (alama 2)

Mwanafunzi aliyepewa tuzo alikimbia alipomwona nyoka.

……

(g) Tunga sentensi ukitumia a –unganifu kuonyesha dhana zifuatazo: (alama 2)

(i) umilikaji

……

(ii) aina

……

(h) Andika katika wingi hali ya udogo. (alama 2)

Fahali huyu aliigonga ndoo hiyo.

……

……

(i) Andika sentensi mbili sahili kutokana na sentensi ifuatayo. (alama 2)

Mwanafunzi aliyetuzwa jana ataenda mjini.

……

……

(j) Changanua kwa kielelezo matawi. (alama 3)

Mwangeka na Mwangemi waliadhibiwa na Mwimo Msubili.

(k) Andika upya sentensi zifuatazo ukigeuza neno lililopigwa mstari kuwa kitenzi. (alama 2)

(i) Wamatangi alimpa <u>talaka</u> mkewe.

……

(ii) Wanafunzi wote walipewa <u>zawadi</u>.

……

(l) Kanusha

Amekuwa akimpa bibi pipi. (alama 1)

……

(m) Akifisha

tila kwa uchangamfu baba leo somo letu la fasihi lilivutia mno (alama 3)

....

....

(n) Bainisha chagizo na shamirisho katika sentensi ifuatayo. (alama 2)

Mama alinunuliwa sukari kwa hundi.

....

....

(o) Tunga sentensi ukitumia kiunganishi cha kutofautisha. (alama 1)

....

....

(p) Weka mkazo katika maneno yafuatayo ili kuibua maana iliyo mabanoni. (alama 2)

(i) barabara (njia) ....

(ii) ala (kifaa) ....

(q) Ainisha virai katika sentensi ifuatayo (alama 2)

Wanafunzi wa Kiswahili wataenda Kengeleni Jumamosi ijayo.

....

....

(r) Andika sentensi mseto kutokana na mbili ulizopewa. (alama 2)

Mwalimu atatuadhibu. Wanafunzi wanapiga kelele darasani.

....

....

(s) Eleza matumizi **mawili** ya kiambishi 'a' (alama 2)

....

....

(t) Tumia KWA katika sentensi kuonyesha: (alama 2)

(i) sehemu ya kitu kizima

....

(ii) sababu

....

(u) Tofautisha maana ya sentensi zifuatazo

(i) Walimu wote ni wazuri. (alama 1)

....

(ii) Walimu wowote ni wazuri. (alama 1)

....

(v) Andika sentensi ifuatayo katika kauli ya kutendesha. (alama 1)

Mama amemfanya mtoto alie.

....

4. ISIMUJAMII (Alama 10)

Soma kifungu kisha ujibu maswali yafuatayo:

Combination ya Ndovu FC kali sana...Anaenda Kalulu. Kalulu anapiga pasi kwa Nyamavu. Nyamavuuu na kabumbu. Lo! Kwake Lukas. Lukas anakwenda. Anakwenda. Mpenzi msikilizaji kumbuka huyu Lukas ni imara kama mwamba siku zote...Anawachachawiza wachezaji wawili wa Twiga FC, anapiga chenga moja, mbili tatuuu...Mpira unakuwa mwingi na kutoka nje...Anayerusha boli ni Zungu, jamaa wa timu ya Twiga, kimo cha mbilikimo lakini ukali wa wembe. Huyu ndiye aliyeifungia timu yake mabao mengi zaidi msimu uliopita. Anaupokea pale Kayaya almaarufu Tornado. Mpira wenyewe ukimwona unaogopa. Anacheza vizuri pale. Anabingirisha ngozi kama anayewafunza wengine. Refa anapuliza kipenga. *It's a foul play*.

10. Ukitolea ushahidi jibu lako, tambulisha sajili ya kifungu hiki. (alama 2)

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

11. Eleza **mtindo** wa sajili hii kwa kurejelea kifungu. (alama 8)

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

…………………………………………………………………………………………………

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM 0729125181

FOR MARKING SCHEME CALL SIR ABRAHAM **0729125181**